

DOM IN SVET

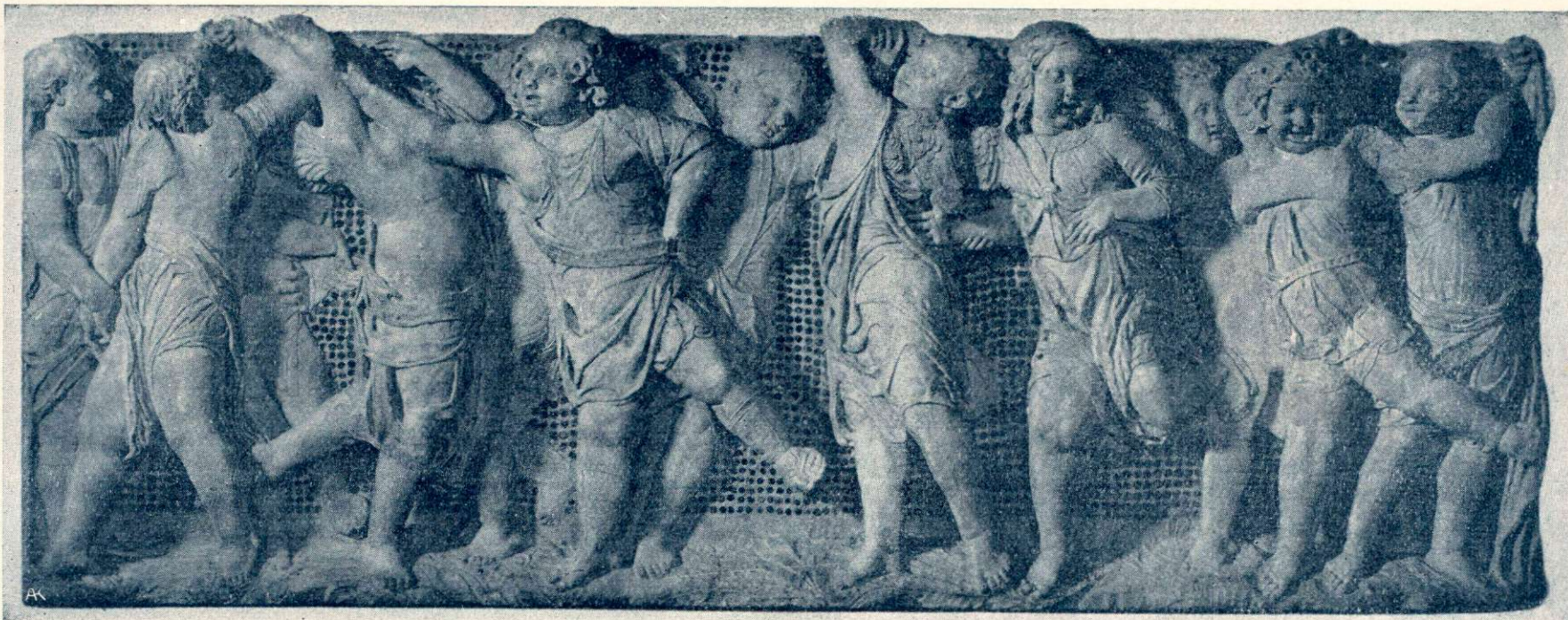

VSEBINA

Fr. S. Finžgar: Boji 141. — Alojzij Res: Giovanni Segantini 149. — Stano Kosovel: Balada 155. — Joža Lovrenčič: Človek 155. — France Bevk: Otrok 156. — Stano Kosovel: Šumim 156. — Stanko Majcen: Skok v globočino 157. — Dante Alighieri - Dr. J. Debevec: La Divina Commedia 162. — Narte Velikonja: Na morju 164. — Dr. Ivan Pregelj: Tlačani 167. — Dr. A. Žigon: Študija 171. — Književnost: Rudolf H. Bartsch in njegov najnovejši roman: »Gospa Utta in lovec« (R. A.) 174. — Glasba: Koncert »Glasbene Matice« (S. Premrl) 175. — To in ono: Umetniki o umetnost (A. Res) 176. — Naše slike: Giovanni Segantini: Angel življenja; Pred ograjo; Ob mračni uri; Na altani; Ave Maria; Lastni portret 151. Donatello: Plešočni putti. (Firenze; Museo del Duomo) 141.

XXVIII.

ŠTEV. 5

Donatello: Putti na pevskem odru. (Firenze, Museo del Duomo.)

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

II.

Kaj ti je, France?« je odgovorila rahlo sestra Lojza gospodarja in obstala začudena pred podom. Snela je obramnice, da ji je zdrknil težek koš plaže, ki jo je natrgala v zelniku, na tla. S predpasnikom si je obrisala pot s čela, prijela za ogle ruto in si jo popravila in prevezala na glavi. Nato je stopila bliže brata, si oprla v bok roke in ga gledala.

France je klečal na tleh in razdiral gepelj. Odvijal je vijake, snel vratilno ploščo, jemal izpod nje zobčasto kolesje in je natikal na staro vrv.

»Ali je pokvarjen?« ga je vprašala sestra vnovič, ko ji ni odgovoril.

»Zakaj?« je revsnil France med delom, nastavil iglico na železno zagozdo in bil nanjo s kladivom, da je letelo skozi ušesa.

»Potemtakem te res ne razumem.«

Zagozda je izletela iz dolbine in padla Lojzi pred noge. Pobralla jo je in mu jo izročila.

»Zarjavela je,« jo je ogledaval France.

Tedaj je prišla še dekla Jera iz hleva in se ustavila ob Lojzi. Na polnem žehtarju so kipele bele pene pomolzenega mleka.

»Čemu razdeva?« je sunila Lojzo s komolcem. Lojza je skomizgnila z rameni.

France je dvignil gonilne droge, ki so bili napeljani skozi steno na pod, in jih nesel na voz. Počil je z dlanjo ob dlan, da si je otresel prah in prst, ki se je prijela rok.

»Jera, le brž scedi mleko in pridi pomagat, da naložimo mlatilnico.«

»Kam pa jo boš vlekel? In sedaj pred mlačvo?«

»Hodi!« ji je pokazal France z roko proti hiši.

Jera je godrnjala in odšla, a brundala in godla vso pot, še v veži, kjer je točila v latvice. Lojza je šla za njo in jo pogovarjala: »Ne jezika mu. Saj je gospodar. In tako jezno gleda danes. Le nikar ga ne draživa. Še klel bi. Čigav bi bil pa greh?«

Lojza je naglo postavljala latvice na polico v vrsto drugo ob drugi in silila Jero, da sta šli za Francetom, ki je imel mlatilnico že pri vozu.

»Tam primita, je lažja. Na tem koncu bom sam.«

Napele so se mu mišice na rokah, mlatilnica se je obesila čez lestve in se nagnila v voz.

»Držita,« je zavpil in skočil na voz. Tamkaj je zgrabil za stroj in ga postavil med lestve tako naglo in s toliko silo, da se je Jeri zapletlo krilo in se je spotaknila ter padla. »Živina,« ga je zmerjala in se pobirala.

»Ali si se udarila?« jo je Lojza prijela in ji pomagala.

France je pa stal na vozu, velikan, in se smejal:

»Kakor smet si, Jera. S sapo bi te podrl.«

»Mm,« je pomolila Jera brado naprej in se mu popačila. »Saj vem, kam prepelješ. K Jančarju. Kar priženi se tja, ko si več tam, ko doma. Mm —« se mu je še enkrat namrgodila in šla jezna v hišo. Franceta je očitek spekel, da je jezen planil z voza in iskal, kaj bi vrgel za Jero.

»Hu—« je začel.

Lojza je pristopila naglo k njemu.

»Nikar, France! Ali je ne poznaš?«

»Vidiš, Lojza, ti si sestra in imaš vendar nekaj pravice pri hiši, pa si tiho. Ta jezik me pa objeda — hu—« Dvignil je kladivo, ko je pobiral orodje s tal, in ga zavihtel proti hiši, kjer pa ni bilo več Jere.

»Ne meni se! Saj je vendar prav, če pomagaš. Le pojdi in ji omlati, pa ne kolni!«

Lojza je šla kuhat večerjo, France je povezoval voz, Jera je pa godla in se znašala nad živino v hlevu, ko se ni mogla nad drugim.

»To so tuji ljudje,« je razmišljal France, ko ga je bolela Jerina beseda. »Če imaš ženo, si za gospodarja pri hiši, če imaš deklo, si hlapec. In ko ji nič ni mar. Ona dobi svoje, če toča pobije ali karkoli; boli gospodarja, ne nje. In vendar: Nak, ne smeš. Še del usmiljenja ne smeš opravljati, če ni njej za voljo.«

Klobuk na očeh, je prišel hud večerjat; ko bi ne bilo Lojze, bi ne bilo ne besede in ne molitve ta večer.

Še svitalo se ni drugo jutro, ko je že France napregel in zapeljal mlatilnico in gepelj na Blaževo dvorišče. Nikogar ni klical. Konja je privezal v hlev, mu vrigel šop sena ter se lotil dela. Že prej je imel vse ogledano, kam bo postavil. Tiho je odvezal vrv, tiho dvigal kos za kosom z voza. Ko je nastavil prvi kol, da ga zabije v tla in pritrdi vratilo, mu je obstala dvignjena roka in si ni upal udariti. Spomnil se je France in otrok.

»Zbudim jih.«

Postal je, sekiro del na rame, z levico se oprl na pripravljene kol in gledal na okna. Prav takrat pa se je za rdečimi zavesami v oknih posvetila luč. France je udaril po kolu. V tiho jutro so doneli udarci, po vasi so se oglašali petelini.

Ko je bil prvi kol zabit, se je odprlo okno.

»Dobro jutro, France! Preveč si priden!«

France se je ozrl proti oknu in videl za njim v mraku in slabi luči belo postavo, ki sta jo črtali dve črni progji — dve težki kiti.

»Bog daj, Franca! Ne vstajaj! Le poležite še eno uro. Dotlej ga postavim.«

»Zaspalo se mi je. Koj pokličem še deklo.«

Bela postava je zgínila od okna, rdeča zavesa se je spet spustila čeznje in žarela v motnem sijaju.

France je nastavil drugi kol in zabijal.

Prav takrat se je pa od plotu, ki je ograjal Jančarjevo dvorišče, odtrgala ženska postava in hitela po tesnem kolovozu v sencah leščevja in

robide proti Maticu. Izpodrečano krilo je udarjalo na gole meče, preveliki, razhojeni škornjičniki so se izmikali z nog in votlo klokočnili ob vsakem koraku. Ko je bila ženska dosti daleč, je začela polglasno mrmrati, dokler se ni blizu Matica ustavila in se vsa zaripljena od hoje in jeze obrnila nazaj po kolovozu proti Jančarju in požugala s pestjo: »Sram te bodi! Fuj, prešuštnica!« Nato je šla tiho na dvorišče, sedla na trato pred drvarnico in stisnila glavo med dlani ter se tiho raztogotila do solz. Niti opazila ni, da se je zdaniilo, in tudi slišala ni, kako so že tuintam zakrulile podne dveri, ki so jih odpirali gospodarji ali pa deklet. Tudi pri Maticu so se odprle vežne duri in Lojza se je začudila, ko je zagledala Jero sključeno na tnalu.

»Jera!« jo je poklicala.

Dekla je dvignila glavo in rekla:

»Kaj praviš?« Z rokami si je brisala oči in vstala.

»Ti jokaš?« je omenila Lojza.

»Stran pojdem,« je začela Jera, ki je, dasi naglušna, redno slišala vse, kar je bilo njej prav.

»Ne bodi čudna, Jera, in ne ženi si vsega tako k srcu. Potrpimo, lej jo.«

»Saj potrpi. Samo tega, kar sem sedajle videla, ne bom.«

»I kaj neki? Strahove, kali?« se je Lojza prijazno nasmehnila.

»Še več ko strahove. Veš, da sem šla za njim, ko je odpeljal gepelj, in sem se skrila.«

»Jera, to je grdo,« se je razhudila Lojza. »Gospodarja takole zalezavati. To je že natolcevanje in je greh.«

»Greh, aha, greh! Ko je pa ona tam govorila z njim skozi okno taka, razmahedrana, kakor poštena ženska z moškim ne govori nikoli — to pa ni greh. In kako jo je on gledal! To je prešuštvovanje in pri takih jaz ne bom služila. Ko se mu je izmuznila, lisica, in ga zvodila za nos, sem bila jaz dobra. ‚Le ostani, Jera, Jerca, vidiš, Lojza je boleha, nič ne hodi proč,‘ me je preprosil in sem res ostala do danes in mu nisem bila v spotiko nikoli in sem delala za dve in se še zmenila nisem, ko so vsi rekli: Jero naj vzame. Saj je ne dobi boljše. Če nima dote na kupe, ima pa roke za dve — o — roke in tudi sicer sem za tolikanj že, kakor ta Franca, kozjebra prešuštna. Jaz grem.«

Jera je odločno zamahnila z rokami, stisnjnimi v pesti, da sta se na hrbtu skoro srečali. Lojza je pa stopila do nje in jo umirila bolj z znamenji kakor z besedo. Za roko jo je prijela in jo odvedla v hišo.

»Ne pojdeš, Jera, ko te jaz ne pustim. Le pomisli: če bi sedaj šla po enajstih letih, kaj bi rekli ljudje? Samo s tem, če zdajle greš, sredi leta, ob največjem delu, obrečeš našo hišo.«

»Ne, naše ne bom. O njej pa povem vsakemu. Drugega ne zasluži taka nastava.«

»Jera!«

Lojza je dvignila prst, oči so ji žarele in vse čelo se je prepreglo z gubicami.

»Jera, ali nimaš vesti? Kradla bi, dobro ime bi vzela in nedolžni! Jera, Jera!«

»Ni nedolžna!«

»Je, in ti natolcuješ!«

Jera je gledala v tla in si začela zapenjati moderc. Nato je odšla v kamro, od koder se je vrnila mrka na delo. Lojza je kurila na ognjišču in gledala zamišljeno v plamene, dokler ni polglasno izrekla: »Slutila sem Jero in nisem verjela. Danes se mi je pa razodela.«

Ko je vzšlo solnce, je bila pri Jančarju vsa družina okrog Franceta. Gepelj je bil postavljen, France je samotež pogнал praznega. Zobje so natančno ubirali, prazna mlatilnica je gladko tekla.

»Tlic, hi-jo-hi,« je koracljal Janezek v srajčki za Maticem, ko se je sam vpregel in vlekel prazno vratilo. France ga je dvignil in posadil na debelo oje in zavrtil še enkrat, da se je deček peljal naokrog. In tedaj je nastala zavist med otroki in na oje so morali vsi, razen Ferjana in Micke, najstarejših dveh.

Franca je stala in gledala. Ko so se pripeljali otroci naokrog, jim je velela: »Dosti! Le na tla!«

»Še, še, stric, še, še!« so vsi otroci naenkrat zaprosili in bingljali z bosimi nogami na ojesu ter se branili na tla.

»No, mama, pa pusti še enkrat,« je prosil France za otroke.

»Naj bo,« je rekla Franca in srce se ji je smejalo, ko je slišala otroški krik in — hijahot — pa gledala v oje napreženega 'strica' — Franceta.

»Tako! Sedaj je dosti!« je rekel France.

Otroci so pa prosili: »Še, še! hijoho!«

»Ubogati!« se je zresnil Matic in gledal izpod čela. »Mamo moramo vsi ubogati; še jaz, ki sem že velik.«

France je pogledal Franco, ki se mu je nasmehnila. Otroci so zlezli z ojesa.

»Torej, križ božji, kar začnimo. Ječmen, jeli?«

Franca je potrdila in potegnili so voz h kozolcu ter pričeli nalagati. Medtem so prišli dninarji: tri dekleta in bajtar Luka.

»Ho,« se je čudil France, ki je visel v kozolcu za lato. »Kaj nas je! Kot toporišč! Če se poprimemo, bo drevi kozolec do malega prazen.«

Franci na vozu se je smejalo in vsa vesela je bila. Ko je Matic natezal vrv okrog žrdi, da je pokala, ga je občudovala. In ko je iztegnil roke, da ji je pomagal z visokega voza, je zardela, kakor mlada deklica, in je naglo odšla v kuhinjo. France se je pa takisto zmedel in je izpregovoril prve besede dninarjem, ko jih je razpostavljaj, tako tjevendan, da ga ni nihče razumel, kaj bi rad. Ponovil je še enkrat:

»Manca, ti tukaj podajaj snopje, otroci je bodo reševali, Johana, ti boš devala v mlatilnico, saj si že pri nas večkrat, Luka, ti veži otepe in jaz bom drugo, kjer bo treba.«

Zapregli so živino. Drrr — — je zapela mlatilnica in začela požirati suho klasje.

Roke delavcev, ki so doslej stali, poslušali Franceta in se pogovarjali, so se zganile. France je hodil okrog njih, prijel in pomagal sam tamkaj, kjer je videl, da kdo komaj zmaguje, zavpil z glasom, ki je premagal ropot in šum mlatilnice: »Le poženi, Ferjan!«, »Otroci, naglo snope!«, »Manca, pazi na prste!« Iz poda se je kadil prah, dninarjem je tekkel pot po licih, ženskam so se na lase, kolikor jih je gledalo izpod rut, nasedale tenke pleve, da so bile vse, kakor bi nenadoma osivele.

Gospodinja Jančarica je prišla pred pod in vprašala Matica:

»Kaj naj jaz?«

»Nič, Franca, ti nič,« je hitel mimogrede Matic in zmetaval z vilami slamo.

Vse dopoldne so prenehali toliko, da so prepregli in grede nekaj prigriznili. Kozolec se je praznil, nihče ni zinil besede, ko ni utegnil.

Ko je Franca poklicala: »Južinat!« so se vsi oddahnili. France je izpregel voli, delavci so si otepali prah in brisali znoj, ki jim je v umazanih curkih črtal lica.

»Presneto si nas gnal, Matic,« je rekel bajtar Luka, ko so sedali okrog mize pod hruško.

»Jaz? Jaz že ne! Delo žene, delo!« se je smejal France in pomežiknil Franci, ki je postavila skledo na mizo.

Franca ni hotela videti njegovega hudomušnega mežikanja, s katerim ji je hotel dopovedati: »Vidiš, če sem jaz zraven, se takole dela.« Potegnila je z Lukom:

»To je res, Luka. France misli, da so vsi ljudje železni kot je sam. Preveč jih tiraš!«

»To je stroj, Franca! Ali naj mlatilnica prazna drdra in naj kolesa sama sebe jedo? To ni tako, kakor stari pikapok, potem pa fajfa, potlej opravljanje in naslanjanje na cepce — kdo bo to gledal? Zato sem si napravil gepelj. Ali to pa tudi rečem: Sedaj nam daj, Franca, dve uri oddiha,

nam in živini. In če vsakemu primakneš par desetic na plači, ne bo zato nobene izgube.«

Luka in dninarji so zadovoljno potrdili Francetu, in ko je zadišalo pleče na mizi in ob njem steklenica kakor cekin čistega hruševca, je prešla vsa slaba volja.

Po obedu so se zleknili na trato in začeli pogovor o vojski. Pridružilo se jim je še nekaj sosedov.

»Nič ne bo z vojsko,« je začel Marinček. »Cesarji se bodo pomirili.«

»Bog jih pomiri,« je zdihnil Luka, ki je imel tudi sina vojaka.

»Ne bodo se,« je ugovarjal Korent. »To je ista kot v krčmi: če se samo dva spreta, ni sile in je kmalu mir; če se pa vsi križem nahrulijo, je svitek in teče kri. In to je sedaj. Saj so si cesarji in kralji tako napovedovali vojsko, kot bi kvartali. Ne bo miru.«

»Bo,« je ugovarjal Marinček. »Zakaj pa vojaki ne gredo naprej? Že mesec dni so v Ljubljani.«

»Nič se ne boj! Še prekmalu pojdejo,« je trdil Korent.

»Jaz pa zato mislim, da se ne zmiré, ko delijo podpore. Na Dunaju že vedo. En mesec bi ne bilo nikogar kraj in bi podpor ne bilo treba,« se je oglasil France.

»Jaz pa pravim, da podpor sploh ne bi bilo treba.«

»To ni res, sosed Korent. Pomisli Miklavževko in Mano. Po sedem otrok imata in nič drugega. Za božjo voljo, ali naj jih bo hudega konec?«

»Res je, Jančarica, ti si previdna. Taki morajo dobiti,« jo je hvalil bajtar Luka.

»Ne rečem, če taki,« je trdil in popravljal svojo Korent. »Ampak dobile so ženske, ki imajo grunte in živino in so prodale fižola na cente. In še kako drago! Pa dobe.«

»I, katera je taka, da ni v potrebi in je dobila?« je zagovarjala Franca.

»Kozjeglavka! Pravijo, da ima denar na kapitalu, več tisoč — in je dobila.«

»Je, je,« se je oglasila Johana, dninarica. »Srečala sem jo, ko je nesla iz štacune tak koš kave in sladkorja, da so ji naramnice pokale. 'Podpora nesem, podpora,' se je hehljala in je bila rdeča kot cvet. Od soka gotovo ne.«

»No, slišiš, Franca!«

»I, pa naj ima. Jaz ji privoščim.«

»Ti bi tudi morala položiti zanjo, Franca,« jo je opozoril France.

»Jaz? — Ne bom.«

»Zakaj ne?«

»Ker me je sram. Podpora — podpora — to

je vbogajme. In Bog ne zadeni, da bi kdaj jaz ali kdorkoli od naše hiše trkal za vbogajme. Toča nam je pobila, živina padla, pogoreli smo — takrat ste nam sosedje res veliko zvozili — nikoli vam ne pozabim — ampak beračali nismo. Jaz že ne prosim za podporo.«

»Jaz tudi ne, kakor bi se mi prilegla,« je potegnil s Franco Luka. »Ljudje so tudi nespametni. Saj cesar vendar nima, da bi kar vsem valil: Na, tle imate.«

»Ti ne razumeš, Luka,« ga je ustavil France. »Jaz sem pa bral v časnikih in sem slišal med ljudmi: To podporo bo treba enkrat vso nazaj plačati pri davkih. In kdo jo bo? Miklavževka, ali Boštečka, ali čevljar Torgelc, ki imajo od danes do jutri. Plačali jo bodo grunti. In zato pravim: naj jo bodo tudi gruntje deležni, ti tudi, Franca.«

Francetov dokaz jih je iznenadil. Celo Marinček, velik nevoščljivec, je prišel v zadrego in je pomišljal, preden je mogel ugovarjati.

»Ne rečem, France, kar praviš, utegne biti res. Toda plačevali bomo vsi. Kaj pa jaz?«

»Ti? Boga zahvali, ko nimaš nikogar za vojsko. Same dekleta. Poglej Franco: moža je dala, doma najema in se peha sama, kar more. Nazadnje naj ji ga še ubijejo. To je druga, kot pri tebi.«

»Takah ne bodo pobijali, sivcev!« se je odrezal Košir.

»Bodo, bodo,« je vzdihnila Franca in oči so se ji orosile.

»Naš je pri marškompaniji.«

»Kaj se to pravi,« je pozvedoval Korent.

»Ne veš?« je razlagal Luka, ki je bil nekdanji vojak. »Ti bodo samo marširali in se ne bodo nič vozili. To se pravi: marškompanija.«

»Ne verjamem,« je opomnil France.

»Pa ti vedi, ki nisi bil vojak in si zanič. Jaz sem pa bil.«

France je izpil kozarec hruševca in mu ni ugovarjal; preveč ga je speklo.

»Takole,« je položil kozarec na trato. »Najjedli smo se, naležali in nagovorili tudi. Pojdimo!«

Spet je završalo na podu, pod mlatilnico je rumenelo zrnje pšenice in naraščalo v visok kup ob steni. Vsak se je zatopil v svoje delo in molčal in delal kot stroj brez misli. Samo Luka se ni mogel otresti misli na podporo kljub prejšnjim ugovorom in je do večera dodobra premislil in sklenil, da se oglasi — seveda skrivaj — pri županu.

Družina je že sedela pri večerji, ko je France imel še vse polno posla krog gepeljna in mlatil-

nice. Hodil je krog njih z laterno, snažil kolesje, vlival olja v pušice, mazal zobe in pritrjal omajane vijake.

»Oh, France, pojdi no,« se je oglasila gospodinja že tretjič na pragu in ga prosila večerjat.

»Koj, koj! Naj le jedo.«

Pa je še pokleknil in svetil na podu pod stroj.

Ko je stopil v hišo, so že molili po večerji. Dninarji so se dvignili izza mize in Luka je rekel Francetu:

»Zadnjega psi koljejo,« in se je zasmel.

Ali že je vstopila Franca in prinesla v skledici večerjo zanj.

»Luka, ne bodo me!« se je odkril France in sedel za mizo.

»Za jutri vas pa spet prosim,« je šla Franca za delavci in jih spremila do praga, od koder se je slišalo v hišo skozi odprta okna od vsakega posebe: Lahko noč.

Otroci, ki so jedli posebe s staro Uršo, so priplezali za mizo k stricu in ga gledali. France je naglo jedel in večkrat pogledal preko žlice na Franco, ki je sedla na drugi vogal mize.

»Še molimo, če hočete,« je rekel Matic, ko je položil žlico. »Doma sem zamudil.«

»Le kar,« je rekla Urša in snela molek z žeblija na steni. Vsa družina je pokleknila. Drobni glasovi otrok so kakor mehke strunice zveneli med glasove odraslih in ves zbor je podpiral Francetov moški glas. Janezku je sklenila mati rokce in ga posadila na krilo. Ali dolgo ni zdržal. Prismukal se je k stricu, zajezdil njegovo mečo in čvrljal: »Sveta Malija —«, dokler ni omagal in zaspal. Ko je Urša navezala dolgo vrsto očenašev in se spomnila vseh živih in mrtvih sorodnikov, naštela in izročila Bogu vse dušne in telesne potrebe, tedaj je vstala mama in vsi otroci z njo ter so sredi sobe pokleknili in dvignili roke k Mariji Pomagaj. Podoba je visela na steni in ji je gorela lučka. Mama je narekovala in otroci so molili za njo:

»In sedaj, o Marija, te posebno prosimo za našega ata. Varuj ga, brani ga! Pripelji ga nazaj zdravega. Naj ga ne umori sovražnik. Ti mu stoj ob strani podnevi in ponoči. Ti ga tolaži, ti ga podpiraj in mu izprosi božjo pomoč, da ostane pri njem vekomaj. O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom pettisočkrat! O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom desetisočkrat! O Marija roža, bodi počesčena s svojim sinom Jezusom stotisočkrat — zdaj in na vekomaj. Amen.«

France je klečal in poslušal. Glava mu je klonila do klopi in preden je bilo molitve konec,

sta kanili dve debeli kaplji iz njegovih oči, ki si jih je obrisal z rokavom, ko je vstajal, in s plahim glasom je razsodil:

»Takole vam rečem, da se ne more in ne sme zgoditi žalega tistemu, za katerega taki in tako molijo.«

»Božja pota so čudna, kdo jih ume,« je vzdihnila Franca in ukazala otrokom, da gredo spat s teto Uršo. Tudi France je čutil, da mora iti, a je vendar še obsedel in čakal. Ko sta bila s Franco sama, je povzel pogovor od opoldne:

»Franca, ne zameri, saj pojdem precej, a samo to ti še rečem, ko sva sama: za podporo moraš prositi!«

»Ne bom. Saj sem že rekla.«

»Zakaj se braniš denarja?«

»Sram me je. Pomisli, da bi šla k županu in bi rekla: Ne moremo živeti — revščina je — naredi mi prošnjo! — a — ne grem, ne.«

»K župniku pojdi! Saj dela prošnje skoro vsem.«

»Tja bi laže šla, pa tudi ne grem.«

»Pojdem pa jaz. Za drugega se laže prosi: Lej, porečem: Dolg ima, —«

»Če smo drugega plačali, bomo tega tudi z božjo pomočjo —«

»Seveda ga boš. Saj s tem denarjam ne boš plačevala dolga. Če pa dobiš za obresti, se ti bo prileglo. In če druge dobe, kakor si slišala, in jih ni sram, zakaj bi bilo tebe?«

»France, saj sem ti hvaležna, ko tako skrbiš. A zaenkrat počakajva. Govorila bom še z Blažem.«

»Je tudi modro. Oh, veš kaj, Franca. Jaz imam konja. V nedeljo naprežem in te peljem v Ljubljano.«

France se je silno razveselil te misli. Franca je za hip omahovala, potem pa rekla:

»Če si tako dober, le naprezi. Vzamem še Ferjana in Micko seboj, da obiščeta očeta. Ga še nista videla v vojaški obleki.«

In sedaj je France pomolčal in na tihem občudoval modrost žene, češ, kako ima prav zavoljo ljudi.

»Saj res. In morda še Janezka?«

»Ne. S takim je prevelik križ v mestu.«

»Kakor veš, da je prav. Torej v nedeljo — in se vse pomenimo z Blažem.«

France bi bil še sedel, pa je gospodinja pogledala na uro in se začudila: »Na deset gre.«

»Saj res,« ji je pritrdil Matic in vstal. »Kakšna noč!« je pogledal skozi okno. »Pravzaprav bi bilo najbolje, da bi šel kar na pod v slamo in počakal jutra. Kaj bi krevsarił domov? Ni vredno.«

Tedaj je stopila Franca k njemu, ga prijela rahlo za roko in mu pogledala v oči:

»France, ubogaj me in pojdi! Je bolj prav tako.«

»Prav imaš,« je rekel Matic brez vsakega premisleka in šel. Celó lahko noč ji ni voščil. Franca je slišala pri oknu, ko ga je zastirala, hitre, težke korake, ki so bežali čez dvorišče. »Kdo bi mislil, da se ta hrust da voditi kot otrok in da ima tako srce. Le kako, da sem si prebrala?« Koprnenje se je budilo v njej in tisti dnevi, ko je zahajal k njej — k deklici.

Franca se je okrenila od okna, lučka pred Marijo je revno brlela. Zdelo se ji je, da še poslušala njeno in molitev otrok za Blaža. Ustrašila se je in kes ji je presunil dušo. Popravila je brlečo lučko, ji prilila olja, postala sredi sobe, kjer je malo prej klečala z otroki, in molila s srcem: O Bog, skušnjava je bila. — Marija, pomagaj — sirota sem. Jaz nočem — nočem . . .

France je hitel proti domu. Na desnici je čutil gorko roko Franckino. Zdelo se mu je, da ga pelje kot otroka, in on je ubogal, ker je vedel, da drugače ne sme, ne more, noče. Ob njem je šlo čvrljanje otročičev, na nogah je še čutil, kjer je spal Janezek. Vse je šlo z njim: Franca, otroci — vsa hiša.

Ko je potrkal doma na vrata in se je posvetila v veži Lojzina luč, je vse izginilo in ga zapustilo. Stopil je v vežo, v hišo — in zagledal v njej sam dolgčas in puščobo.

III.

V nedeljo po Velikem Šmarnu je napregel Matic koleselj in se odpravil po strmem kolo-vozu v dolino. V dnu pri kapelici, kjer je bila pot taka, da je bilo mogoče sestiti na voz, je čakala Franca z otrokoma. Ti so sedli na voz, Matic je pa šel peš, dokler niso privozili na varno cesto. Tamkaj je šele sedel na kozla in pognal.

Na cesti so dohajali mnogo voz, ki so bili natlačeno polni mater in otrok.

»Vse jih gre obiskat — naše vojake,« je omenil Matic in se obrnil nazaj na kozlu.

»Morda zadnjič,« je odgovorila Franca žalostna. Matic se je obrnil spet naprej in švrknul konja.

»Stric!« se je oglasil Ferjan. »Naj grem k Vam sedet!«

»Pojdi, če mama dovoli.«

Franca je samo prikimala grede, ko je opazovala voz, ki se jim je ognil. Pet otrok in štiri žene so sedele na njem — žalostne kot Franca.

Ferjan je zlezal k Maticu na kozla in prosil za vajeti.

»Ko bom gospodar, bom tudi jaz imel konja,« je začel fantek in nerodno držal vajeti.

Matic je pazil nanj, učil ga vso pot, kam naj potegne, če se s kom sreča, kam, če koga prevozi. Večkrat je moral poseči sam po vajetu, da niso zadeli ob kanton.

Čim bliže so bili Ljubljane, več je bilo voz. Pri Figovcu, kjer so se ustavili, je bila stiska za prostor v hlevu. Toliko je bilo konj.

France je peljal Jančarjeve v gostilno, naročil kosilo in vse plačal.

Franca je bila huda.

»Veš kaj, te sramote mi ne delaj: voz si dal, konja, sam greš z doma — in sedaj bi še plačeval. Na, tu imaš,« mu je porinila krone na mizo. »Če jih ne vzameš, prav gotovo, da gremo peš nazaj.«

France bi bil drage volje plačal trikrat toliko. Ko je pa pogledal Franco in slišal njene besede, je segel po kronah in jih spravil. Nato so šli iskat Blaža.

Po mestu je mrgolelo ljudi. Matic je prijel Ferjana za roko, Francki za krilo se je držala Micka.

»Da se ne izgubita,« je svaril in se zibal s hribovskim korakom sredi ceste. Ljudje so pa hodili gor in dol. Vojaki — mladi in stari, vsi novo oblečeni. Z njimi matere s cajnami, otroci v novih, predolгих oblekah, z nekaterimi dekleta, ki so vselej zardele, ko so srečale znanke.

Ferjan je gledal vojake, velikanske hiše in se spotikal ob vsakem kamenčku.

Pred vojašnico se je vse trlo. Vse je čakalo, vse izpraševalo. Po vežah in stopnicah so letali in klicali razna imena.

»Blaž Koželj,« je vpraševal Matic.

»Katera kompanija?«

»Marškompanija št. 2.«

»V drugem nadstropju.«

Matic je stopil pogumno skozi vežo in delal pot proti stopnicam.

Vrhu stopnic je zavpil nadnje vojak:

»Dober dan, Matic!«

Matic je gledal in segal po ponujeni roki.

»Jernej! Ali ga ne poznaš, France?« se ga je zveselila Jančarica.

»Kaj ne, sem zal?« se je norčeval Matjažev Jernej in se smejal. »Ali ste prišli k Blažu? Kar naprej! Tistale vrata, št. 37! Jaz moram k Figovcu. Me čaka naša. Z Bogom!« Jernej je stekel po stopnicah kot razposajen fant in jim izginil, preden so zavili na hodnik.

Soba št. 37 je bila skoro prazna. Pri vratih je spal na slamnici nekdo in bil pokrit s kapo čez oči. V kotu na levo sta sedela dva na postelji, ki sta imela zvezde in sta kadila. Od te postelje ob steni je bilo vse nastlano s posvaljkano slamo. Ob vzglavju tornistre, plašči in koci, nad njimi puške.

»Saj ga ni,« je omenila tiho Franca.

Matic je gledal po dolgi sobi, dokler ni zagledal na koncu dvorane še nekoga. Ležal je vznak in se ni ganil. Počasi so šli skozi sobo proti njemu.

»Je,« se je oglasil šepetaje Matic.

»Ate!« je zavpil Ferjan in izpulil roko iz Maticeve in stekel k očetu.

Ko je Blaž odprl oči, je ob njem že sedel Ferjan na slami.

»Lej ga,« se je razveselil oče in sedel. Tedaj je stekla še Micka in se mu oklenila krog vratu. Za njo je šla Franca in mu segla v roko. Matic je pa ostal sredi sobe in si ni upal — tujec — tako se mu je zdelo — do njega.

»Obiskat smo te prišli,« je poskušal okorno Matic. Blaž ga ni slišal. Matic je spoznal, da ti štirje tam na slami — tudi Franca je sedla k Blažu — govore jezik, ki ga on ne ume. Smejale so se jim oči in lica, govorili so pretrgane stavke, ne, še stavkov ne, samo besede in so se gledali in iskali rok, ki so se dobrikale in stiskale.

Franca je začela jemati iz cekarja gnjat, po-gačo, steklenico sadjevca, debele hruške in slive ter je polagala pred moža na slamo. Blaž je prijel vsak kos posebej in dajal z roko hvalo za vse.

France je stal oddaleč in gledal. Občutil je živo, da je popolnoma odveč, in je izpregovoril:

»Le pogovorite se. Pri Figovcu počakam.«

»Ne hodi,« je vstal Blaž in otepal bilke slame z obleke.

»Saj gremo vsi.«

Blaž je pospravil jedila, opasal bajonet, otroka sta se prijela očetu za roke in so šli. Na stopnicah je za očetovim hrbtom potegnil Ferjan Micko za krilo in jo prosil, da sta menjala za prostor. Ferjan je hotel bití na levi, ker mu je bil očetov bajonet tako silno všeč.

Ko so prišli k Figovcu, je bila krčma natlačena. Soparen vzduh, dišeč po razliti pijači, je nasičal sobo. Tobakov dim je zavijal vse goste v meglo.

Matic je udrl prvi v gnečo in iskal prostora. In spet se je oglasil iz kota Jernej in jih vabil:

»Sem, k nam! Za pol kompanije nas je iz naše fare! Poglejte!« In Maticu so molili roke: Matija, Manin, Mlinarjev, Jaka, Lukov in še drugi.

Pri Matiju je sedela Francka in sram jo je bilo. Odmikala se je od njega in pripovedovala samo zaradi zadrege Jernejevi ženi nekaj na uho.

Gostje so se stisnili in naredili prostor. Matic je zadnji sedel na ogel mize in klical za natakario po pijači.

»Jančarica,« je začel najbolj zgovorni Jernej, »lahko si prevzetna na moža. Za majorja je pri kompaniji!«

Jančar se je trudno nasmehnil, se odkril, da je pokazal sive lase, in rekel:

»Zato, kaj ne, ko je meni že ves osel iz glave, ti ga pa imaš še vsega v njej!« Jančar se je spet pokrival, Mlinarjev je strgal Jerneju korenček in omizje se je smejalo. Natakario je postavila ropotaje štiri vrčke na mizo.

»Na dobro zdravje!« je segel Mlinarjev po Maticevem polnem vrčku in ga izpraznil v dušku. »Pa boglonej zanj,« se je muzal in brisal po kocinastih brkih.

»Alo, natakario! Za vsakega pri mizi dva vrčka, plačam jaz. — Kaj misliš, da nimamo?«

Matic se je potrkal po listnici, skriti v telovniku.

»Tako se spodobi,« je bil Jernej s praznim vrčem ob mizo.

»Vidiš, Jančarica, ali nismo vojaki veseli fantje?«

»Fantje? Seveda,« ga je sunila s komolcem njegova molčeča žena.

»Kajne, skoro sami oženjeni dedci,« ji je pomagala Franca.

»Kaj dedci! Ali ne veste, ko ga cesar preobleče, da ni več dedec, ampak fant. Zato bi jaz, če bi smel kaj ukazovati, dal postaviti, da vojaka ne sme priti obiskat nobena žena.«

»Hvala Bogu, da nimaš te pravice,« je rekla Franca.

»Ne, škoda, da je nimam. Žene nas samo pohujšujete. Boš videla jutri. Vsakemu se bo na obrazu poznalo, ki ga je obiskala žena, tako mu bo dolgčas. Še meni, ko je nič ne maram.«

Jernej je dal ženi roko krog pasa in jo pritisnil k sebi.

»O, saj te poznam,« je rekla ona in se mu branila.

Franca je pogledala na otroka, ki sta z odprtimi ustmi in očmi lovila besede. Celo vsak na svojo zemljo, ki sta jo napol pojedeno držala v rokah, sta pozabila. Od sosednje mize se je čula kvanta. Franca je hitela otrokoma nekaj pripovedovati, da je preglušila grdo besedo. Prav nanje se je nagnila in jih stisnila k sebi. Potem se je pa takoj obrnila k Blažu, ki je molčal, in

mu šepetala tako, da obmizje ni razumelo. Mož je prikimal, se obrnil k Maticu, ta je prikimal Blažu in Franci, potegnil še enkrat iz vrča in odšel od mize. V veži je plačal, šel k hlapcu in dal napreči.

»No, če greste, pojdimo,« je rekel, ko se je vrnil, in izpil ostanek iz vrčka. »Kar sem rekel, je plačano! Z Bogom, fantje!«

»Zakaj tako naglo! Posedite! Z Bogom!« je vršalo omizje.

»Gora ni nora, je le tisti nor, ki hodi v temi gor,« je še rekel Matic pri vratih in odšel na dvorišče.

»Hribovec,« ga je vščetil Mlinarjev, pa Matic ni več slišal. Takoj za njim je prišla Franca z otrokoma in za njo Blaž.

»Hvala Bogu, da smo zunaj,« se je oddahnil Jančar.

»Zavoljo otrok,« je omenila Franca.

Mama in Micka in Jančar so sedli zad, Matic in Ferjan spred in koleselj je zdrčal proti Šent Vidu.

»Ali si videla,« je vprašal Jančar ženo, »kako nič ne spadam mednje? Bogve, zakaj so me vtaknili v kompanijo.«

»Drugi so za stražo, ki so tvojih let, ali ne?«

»Skoro vsi.«

»Ko bi se prosil stran?«

»Nič ne pomaga. Pustimo; naj bo, kakor je božja volja.«

Nato sta začela govoriti o mlačvi, o živini, o polju — o vsem. Za vsako malenkost je vpraševal Jančar, da je ženi hodilo na misel: Zadnjič se je doma takole poslavljaj, danes se oddaleč. Pomeni. In vso pot si je otirala solze.

V Šent Vidu je zavozil Matic k Cirmanu. Poiskali so si miren kotiček.

»To je zame, ne tisti šunder,« je rekel Blaž Maticu. »Ko smo lepo sami.«

In molčeči Blaž se je razvnel in se razgovoril veselo, da Franca ni več mislila na solze in se mu je sam Matic smejal in se tolkel po kolenih. Komaj je našel pripravno vrzel v pogovoru, da je opozoril na podporo.

Blaž ni bil zoper, ali Franca se ni vdala in Matic tudi ne; ko je šla Franca za hip od mize, sta dognala z Blažem tako, da vse oskrbi Matic. Če bo podpora — prav — če ne, je vseeno. In ko pride denar, se ga Franca ne bo branila.

Že se je večerilo, ko so se poslavljali. Blaž je stal pri koleslju in držal Franco za roko. Matic je popravljaj pri uzdi jermenje in je čakal. Zgovorni Blaž je spet umolknil, tudi Franca ni vedela kaj reči. Rosne oči so se gledale, uklenjene roke so govorile.

Matic je napeljal vajeti po konju na voz in hotel na kozla.

»Semkaj sedi in Micka v sredo,« mu je rekel Blaž.

»Saj res,« se je odmikala Franca.

»I no,« je rekel Matic in sedel.

Do ceste je šel Blaž ob vozu in držal ženino roko. Potem je obstal sredi poti in gledal za vozom. Tudi Franca je gledala nazaj, Micka je mahala z ruto, Ferjan je pa gledal le konja in držal visoko bič.

»Bog ga obvari,« se je okrenila Franca spet naprej, ko je mož izginil za oblakom prahu. Nato so molčali.

»K njej mi je rekel sesti,« je razmišljaj Matic. »Poštenjak. — In jaz?« Spet ga je bilo sram, kot tedaj, ko ga je prosil za rataja, in hud je bil nase in na skušnjave tako, da je natihoma samega sebe zmerjal z lumpom.

In prav takrat se je nenadoma oglasila hčerka:

»Mama, če bi ata sovražnik ubil, jelite, potem pa pridejo stric France k nam za ata?«

»In konja pripeljejo s seboj,« je dostavil Ferjan.

»Tiho, otroci,« je rekla Franca in spet molčala.

Maticu pa je bilo, kakor bi izpregovoril angel, in spet ga je obšla skušnjava, ki jo je zagovarjal:

»Morda je tako namenjeno. Bog je govoril po otroku.«

(Dalje.)

Giovanni Segantini: Pred ograjo.

Giovanni Segantini: Ob mračni uri.

A. RES: GIOVANNI SEGANTINI.

To je beseda za Segantinija: le frère
de tous le êtres et de toutes les choses!
Hermann Bahr.

Galantna doba in z njo aristokratska kultura 18. stoletja je umrla. Iz viharja revolucije je polagoma vstajalo novo kulturno življenje meščanske dobe, ki pa je imelo v svojih početkih premalo moči, da bi dalo vsej umetnosti popolnoma novo smer. K temu se je pridružilo še protislovij polno vrvenje vsega življenja v 19. stoletju, kakor ga zgodovina še ne pozna. Nova tla kulture so se še majala in iskala trdnosti; treba je bilo enotnega pravca, ki pa je postal v zmešnjavi naziranj nemogoč. Čas je rodil preveč novega, ki se ni takoj ustalilo, a poleg tega je vlačil s seboj veliko starega kot mrtvo pritežje. Zato je slika moderne umetnosti tako kaotična, zato se nam zdi, da vidimo vedno le nastavke brez dovršenosti, vedno le poizkuse brez načrta, vedno le smeri brez cilja. K tej sliki se je pridružil razvoj zgodovinskega študija: prvič so pregledali celotno preteklost in pa razvoj estetike, ki je klicala umetnikom, da morejo ustvarjati lepo le, če se naslanjajo z imitacijo na že dano lepoto.

Iz vseh teh vzrokov je bilo slikarstvo v prvi polovici 19. stoletja retrospektivno: predstavljalo je, kar so že nekdanji ljudje doživeli, in poživilo že davno preživele probleme. Ako opazujemo tedanje slike, se ne moremo ubraniti občutka, da leži v njih kal propada, utrujenosti. Namesto podob, ki nosijo v sebi upravičenost obstanka, so stopile naslikane anekdote: snovna, literarna vsebina je postala važnejša, nego način upodabljanja. Toda ravno radi tega, ker je bilo meščansko-liberalno življenje tako malenkostno in ubožno, ker ni nudilo velikih idej in silnih impulzov, so začeli najboljši slikarji zapuščati akademije in razstave in so šli iz velikih mest v gozdove in na polja, v večno lepo, večno novo prirodo in našli tam novo lepoto. S tem je storila moderna umetnost prvi korak iz sterilnosti in stagnacije zgo-

dovinske in žanrske predmetnosti, s tem je nastopila tudi nova faza pokrajinskega slikarstva, ki ni starih mojstrov le dosežala, ampak jih celo prekašala.

To dejstvo temelji na novem razmerju modernega človeka do prirode. Kmet, ki leto za letom živi na deželi, občuti prirodo drugače kot meščan, ki prihaja za nekaj dni iz zadržlega ozračja mest na kmete. Onemu je vse, kar vidi okoli sebe, nekaj vsakdanjega, navadnega. Ta se oddahne — njegove prsi se širijo in srkajo vase čisti zrak, oko se napaja ob tihem zelenju, ob prostranih poljih in pašnikih in v dušo mu lega čudovit mir, ki ga ob beganju velikomestnega življenja tako zelo pogreša. Stari Holandci v Haarlemu, Delftu in Rotterdamu so bili preveč kmetiški, da bi imeli take občutke. Šli so za lepim, nenavadnim. Pokrajina jim je ostala scenerija. Iz modernih del pa govori ona prirodna ljubezen, ki je našla v znanem Thoréjevem pismu Theodorju Rousseau tako čudovit izraz: »Ali se še spominjaš onih časov, ko sva sedela na oknih najinih mansard, ko so najine noge bingljale ob robu strehe in ko sva opazovala zakotja hiš, ki si jih mežikajoč z očmi primerjal gorovju in drevesom? Ali se spominjaš majhnega drevesca v Rothschildovem vrtu, ki sva ga lahko videla? Vsak brst male jagredi je vzbujal spomladi najino zanimanje. V jeseni pa sva štela padajoče liste.« Teh besed bi prej ne mogel nihče napisati. In tudi slike, ki so sedaj nastajale, s svojo predmetno skromnostjo, z nervozno stopnjevano prirodno ljubeznijo, so bile lahko slikane, ko je velikomestno življenje usposobilo umetnike, da so opazovali čudeže prirode z občutljivejšim očesom nego stari mojstri. Ni slučaj, da se je porodilo moderno pokrajinsko slikarstvo ravno v Londonu, največjem modernem mestu, in da je odtod šele prišlo v Pariz. V letih od 1826. do 1829. je Anglež John Constable, oče intimne pokrajine, razstavil v Parizu slike, čudovite v barvah in občutju. In že leta 1830. so bili v Salonu vsi oni mladi ljudje, ki so danes klasiki moderne pokrajine: Corot in Rousseau, Duprè, Diaz in Daubigny. Tehnično se drže še stare tradicije, a občutek je nov: iz njihovih del govori ono koprnenje, s katerim stopa moderni človek iz šuma in zatohlega zraka velikih mest v sveto

Viri: F. Servaes: Giovanni Segantini — Herausgegeben von k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht. — Wien 1902; M. Montandon: Segantini. — Leipzig 1911; J. Popp: Millet und Segantini. — Hochland II.; Segantinijeva pisma, avtobiografija (»Focolare« 1896) in njegova premišljevanja o umetnosti (v katalogu »Esposizioni riunite« — Milano 1894), »Nove misli«, odgovori na francosko anketo o Tolstojevi knjigi »Kaj je umetnost« (Ver sacrum 1899). Za uvod: Muther: Geschichte der Malerei III.; Woermann: Geschichte der Kunst III.

samoto prirode. Ti slikarji so ustanovili v vasi Barbizon ob krasnem gozdu pri Fontaineblauu svojo kolonijo, ki se ji je leta 1849. pridružil Jean François Millet, apostol kmetiškega dela.¹

S tem notranjim razvojem je nujno šlo vzporedno oblikovno vprašanje: novo občutena pokrajina zahteva novega izraza. Brez solnca, brez luči, brez trepetajočega ozračja, ki spreminjajo hipoma pokrajinska občutja, je razvoj modernega pokrajinskega slikarstva nemogoč. Rodil se je torej nujno nov način izražanja: impresionizem.² In k francoskim iskalcem tega novega načina se je pridružil Segantini, ki je po lastnem študiju rešil problem luči in zraka, a ni pri tem pozabil na etično vsebino, na dušo. Millet in Segantini! Ne le dva enakovredna, ampak dva po duši in po bistvu sorodna sta prišla v magični kontakt. Iz obubožanih kmetiških krogov sta izšla oba. Oba sta preživela trdo, neveselo mladost. Oba sta se borila s telesnim delom z zemljo, ki sta jo ljubila. Oba sta bila v dnu svojega bivanja globokoverni naravi in oba sta nosila umetnost v sebi, kakor nosimo v sebi prirodno silo: kot vulkanično moč, ki sili k eksploziji, ki nič ne raztresa, razen semena ljubezni in najbogatejšega blagoslova žetve. (Servaes.)

* * *

»Danes je Italija, nekoč klasična dežela, umetniško brez pomena. Nekoč tako rodovitna tla se zde izmozgana. Okusu, ki je obvladoval prej italijansko ustvarjanje kot force majeure, je sledil neokus najslabše vrste.« (Muther.) Te besede so resnične: zedinjena — la terza Italia — ni rodila doslej ne enega slikarja, ki bi bil podal le nekaj novega, oblikovno ali snovno. Moderno italijansko slikarstvo živi le ob tujih produktih, brez notranjega razvoja, brez sočnega, lastnega življenja. Ena izjema je tu: Giovanni Segantini, Tirolec, ki se pa že z ono severno umerjenostjo, hladnostjo in notranjostjo razlikuje od specifično italijanskega značaja.

Žalostna je bila mladost Segantinijeva. Rojen 15. januarja 1858. v Arco blizu Gardskega jezera, ni užil nikake vzgoje. Mati mu je umrla, ko mu je bilo pet let, a spomin nanjo je sijal kot svetla lučka na vseh potih njegovega življenja: »Ko bi ona sedaj, po 31 letih ločitve, stopila nenadoma predme, bi jo takoj spoznal. Tako jasno stoji pred mojim duševnim očesom s svojim ponosnim obrazom, s trudnim izrazom v njem. Lepa je bila, ne

¹ Glej slike in članek v 12. številki Dom in Sveta 1914.

² Prim. Dostal: Pota modernega slikarstva. — Dom in Svet 1914.

kot jutranja zarja ali visoki poldan, ampak lepa kakor solnčni zahod v pomladi.« Njegova ljubezni prazna mladost, v kateri ni občutil čudežnega diha materinske ljubezni, je iztisnila pozneje vso bol in vso sladkost v slike, himne materinstva. Oče se ni brigal mnogo zanj in ga je poslal koj po materini smrti k polsestri v Milan, ki je živela v ubožni podstrešni sobici. Za Giovannija je bil to hud udarec: iz vinskih gor, s solncem prepojenih, so ga pregnali v ozko sobo z edinim oknom v strehi, kjer je v samoti preživel dan do večera. Bolestno sanjarjenje, otrovano s strupom temne osamelosti, je napolnjevalo njegovo dušo. »Tu se pričinja moje osebno življenje, ki je popolnoma moje, veselja in bolesti polno, a nikoli enolično, ker me tudi trpljenje in žalost nista mogla nikdar onesrečiti... Ob deževnih in solnčnojasnih dneh je bila moja duša enako žalostna in onemogla. Ne vedel bi povedati, ali bo to življenje trajalo dolgo, mogoče večno, ali pa se bo hipoma končalo. Ko so svečano zazvonili zvonovi bližnjih cerkvâ, se je moja bol podvojila in čutil sem kot muko v svoji notranjosti.« Kajti »skozi vso mojo žalostno otroško dobo me je spremljalo hrepenenje po tej domovini (Arco); bilo je notranje solnce, ki je podžigalo mojo umetnost in jo spremljalo s svojo lučjo,« a tu so ga štiri gole stene pritiskale k tlom in njegova duša je vpila po solncu, po travnikih in gozdovih, dokler ni nekega dne zbežal, da vsaj za hip uteši to silno gorje. In »spominjam se dobro, bil je dušeč, soparen dan, a kljub temu me je polnost luči, žareče solnce, so me polje, drevesa in travniki skoro upijanili z veseljem.« Sestra ga je iztaknila pri nekem kmetu, kateremu je radovoljno pasel ovce, in ga dala v poboljševalnico »Patronato dei ragazzi abbandonati e corrigendi« v Milanu, kjer so ga imeli tri leta v čevljarskem oddelku. Odtod je zopet zbežal in prišel leta 1873. k fotografu Tettamanziju, ki je bil vse: slikar, komik, pleskar, dramatik, recitator itd. Tu se je naučil risanja, a je kmalu šel svoja pota, kar je maestra jezilo. V nejasni slutnji Segantinijevega talenta se je pobahal nekoč: »Kaj bi naredil, ko bi bil tak slikar kot jaz?« Giovanni mu je neustrašeno odgovoril: »Skozi okno bi skočil!«

Kmalu je Segantini dobil nekaj prijateljev, ki so ga razumeli. Željno je poslušal na večernih sprehodih njih pogovore o literaturi (sam tedaj še ni znal čitati), o umetnosti sploh in njegovo obzorje se je širilo in z njim želja po izražanju lastnega notranjega življenja. Začel je obiskovati akademijo v Breri, kjer je sicer malo pridobil, a našel z zglednim in plemenitim vedenjem neza-

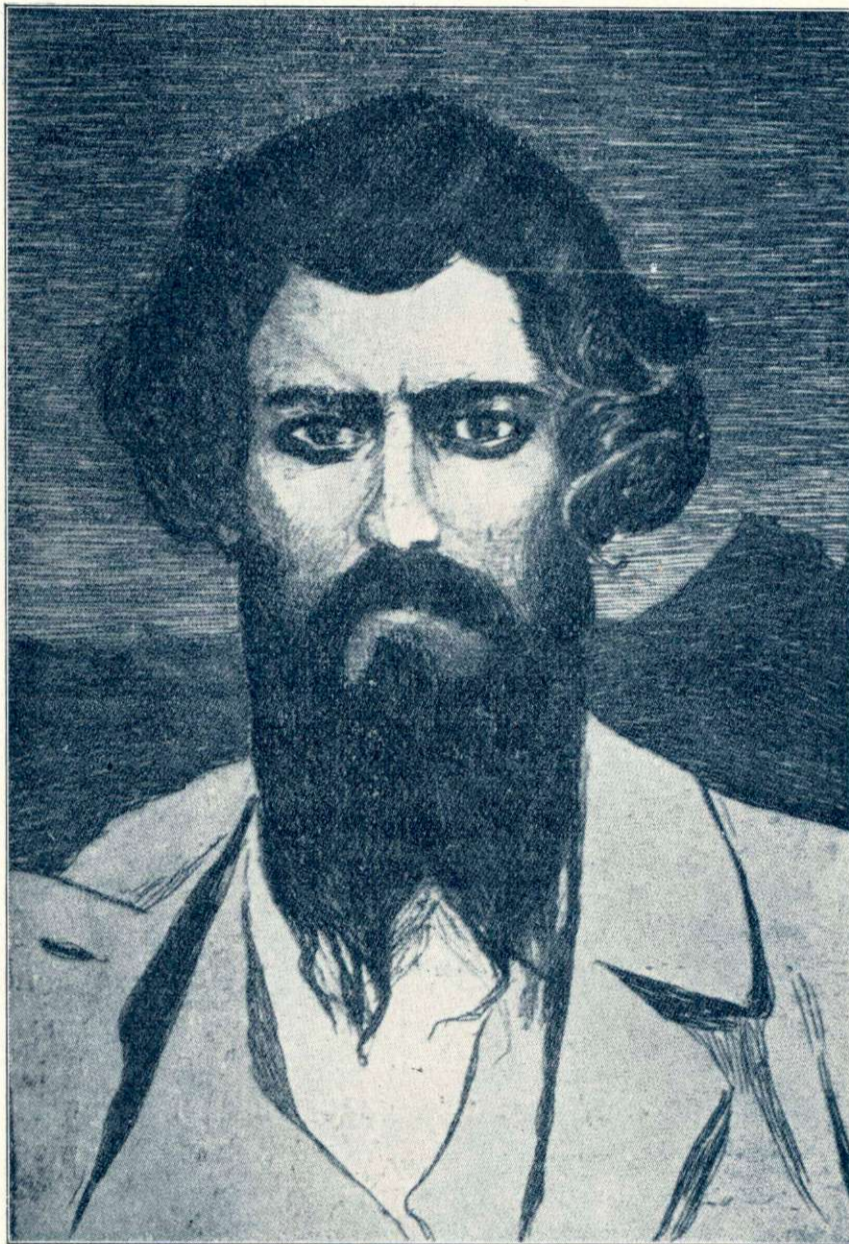
vedno mnogo prijateljev, ki so ga rešili lakote. Profesorjem pa učenec, ki je mislil lastne misli in čutil lastna čuvstva, ni bil ljub, zato je Segantini po dveh letih zapustil institut in se preživljal s slikanjem anatomskega slik, sob in trgovinskih napisov.

Leta 1878. je razstavil prvo sliko, ki je žela obilo priznanja: v teman cerkven kor lije skozi okno dnevna luč na izrezljane korne stole. To je motiv, ob katerem je Segantini že rešil problem luči: barv ni zmešal, nanesel je drugo poleg druge na platno, prepuščajoč očesu gledalčevemu, da jih v primerni razdalji združi; s tem je dosegel vibriranje tonov in trepet solčnih žarkov na izredno lep in nov način. Tako je nastala po vestnem prirodnem študiju njegova divizionistična tehnika, ki jo je pozneje izpeljal do popolnosti. Slika je sicer le tehničen poizkus, izraziti snop žarkov dnevne luči, a zanj je postala simbol notranjega življenja. Kar je zazvenelo v sliki tiho in nezavedno, je bil prvi izraz celega človeka: hrepenenje po luči kot simbolu vsega velikega in večnega. S tem je našel svojo pot: harmonični preliv nasprotujočih si barvnih tonov v veliki enotnosti luči.

Kmalu nato se je Segantini oženil in se zadoščujoč neodoljivi želji in silnemu nagibu »po prirodi, po poživljajočem vrelcu vse umetnosti«, preselil v Brianzo ob Lago di Como. Mesta z dušečim ozračjem in nemirnim življenjem ni ljubil. »Tako sem šel nazaj med griče in jezera lepe Brianze, prepričan, da se slikarstvo ne more omejiti na barvo radi nje same, ampak da je ta, modro in dobro rabljena, lahko mogočen izraz za vse gibljaje ljubezni, trpljenja, radosti in žalosti. — Zato v Brianzi nisem več poizkušal tako zelo doumevati svoje dosedanje ideje o harmoničnem izrazu barv, ampak poizkušal sem podajati občutja (»quadri di sentimento«), ki so se porodila v meni posebno v večernih urah, ko se je po solčnem zahodu poglabljala moja duša v sladko otožnost. To je bilo v letih med 1882. do 1885.« Segantini je postal slikar mraku in noči. On je slutil v temi »globino« — il profondo, kakor je rekel — mistično moč in poezijo. Tu se pričinja prva od treh faz njegovega razvoja, ko se je dvigal vedno više v gorovje, ko je vedno globlje spoznaval prirodo in njeno lepoto, ko jo je končno v sebi popolnoma preustvaril v nov svet. Razlikujejo se pa te tri dobe ne toliko po različnem načinu pojmovanja in izražanja, kolikor po predmetnosti.

Tako je slikal v početku ljudi in živali v neločljivi ozki zvezi ob nezgodah vremena, v

veselju jasne pomladi, v krasoti poletja. Snidejo se dekleta s čedo ovac v jutranjem svitu ob vodnjaku in se vračajo v mesečini skupno v vas. Pfifferara slika, kako igra zdaj veselim piščetom, zdaj toži dekletu svojo bol. Ob poldanskem žaru sedita pastir in pastirica v senci drevesa sredi čede ovac in ždita in sanjata, Bog ve o čem. Mater z otrokom v naročju slika, kako hiti v večernem mraku s polja v spremstvu ovce z jag-njetom. Po naravi je slikal, kar je sam videl in občutil, v nekoliko žanrskem pojmovanju: »ljubim-

Giovanni Segantini; Lastni portret.

kujoče pare ob vodnjaku ali plotu, dekletu pri vrelcu v pogovoru s fantom, žalujoče vdove z zapuščenimi otroki, jokajoče matere ob prazni zibelki. Vse z iskrenim čuvstvovanjem in ljubeznijo. Bilo je tkanje in vibriranje luči v porajajočem in izgublajočem se mraku, ki ga je zanimalo, in s tem je stopil v duševni stik z Milletom. Spoznal pa je to šele, ko mu je milanski umetnikar Vittore Grubicy, njegov umetniški mentor in mecen, poslal nekaj fotografskih posnetkov. Bistvenega ni Segantini od Milleta povzel ničesar. Najvažnejše, v gotovem oziru edino, pravi po pravici Servaes, kar se je od Milleta naučil, je

umetniško-ritmično prostorno urejevanje, kar imenuje Italijan »il taglio del quadro«, prikroj slike. Utrdil si je jasno spoznanje, da vplivajo v prirodi še tako preprosti motivi mogočno, če jih umetnik v sebi prerodi.

Toda dela v Brianzi pomenjajo za Segantinija umetniško izžitje v območju gotove predmetnosti, a ne vsebujejo skoro nikakih razvojnih kali. Ako bi ostal v tem razvoju, bi moral nujno priti do mrtve točke, kjer bi mu ne preostajalo ničesar drugega, kakor da bi kopiral samega sebe. Njegovo razmerje do prirode je moralo dobiti novo življenje s tem, da je navidezno žrtvoval svojo osebnost, v resnici pa pridobil še nikdar zasluteno okrepitev lastne osebnosti. Napeti je moral vse svoje moči, da se je približal prirodi, jo objel in jo v sebi preustvaril v novo lepoto. Zapustil je tedaj Brianzo in romal še više v gore, da najde daljšo perspektivo, več luči in žarečih barv. Šel je v Caglio in idiličnost svojih dose-danjih del zamenjal z epično širino in močjo. Vse to nam kaže že risba: »Alla stanga« (Ob pregraji, pril. II.): Daleč sega pogled do snežnih gora na obzorju. Kakor da bi se raztezali ti pašniki v neizmernost, a se hipoma vzpeli z belim vencem snežišč k večernemu nebu in poljubili gorko zlato zahajajočega solnca. Zrak je prozoren in čist, oblit s solnčno lučjo, poln gorskih vonjav in zvoka kravjih zvoncev. V ospredju meče čeda goved ostre sence do roba slike. Solnce zagrinjajo na desni temni oblaki, tako da je luč, ki sije preko njih na ravan, na hrbte krav in temnozeleno travo, še intenzivnejša, linije kravjih silhuet še ostrejše. Živali so individualizirane, vsaka živi svoje življenje, a vse je tako preprosto, nehote razdeljeno, da se tega niti ne zavedamo. To je prvo tipično delo Segantinija, v katerega je zlil doslej neznano lepoto, svečani mir in veličastje visokih planin.

Tu je šele spoznal Segantini, kak dar so mu naklonile alpske pokrajine: čudovito prozornost gorskega zraka. Preroben po tem spoznanju je študiral prirodo, ljudi in živali z vso vnemo in ljubeznijo. A kmalu je potožil prijateljem v Milanu, da je tudi še v Cagliu zrak pretežak in preneprozoren. Prostega dihanja, ki ga išče in ki ga mora gotovo kje najti, še ni odkril. Koncem julija 1886. sta se napotila z ženo na pot in našla slednjič obljubljeni deželo v Savognino v Graubündenskem pogorju 1239 m nad morjem. »Moja duša kipi tu od sreče, moje oči, zamaknjene v to nebesno modrino, v sočnato zelenje pašnikov in lepo gorovje, opazujejo vso to krasoto s plena željnim pogledom osvojevalca. In z barvami, z

mojimi izraznimi sredstvi harmonije in lepote, sem pričel takoj proučevati živali, ker goje v tem kraju večinoma živinorejo.« Že prva savogninska dela pričajo po obliki in vsebini o novem življenju, ki je zaplalo v Segantiniju. Lahkejši, prozornejši zrak je risal tu vse stvari ostreje, toni postajajo jasnejši in svetlejši, perspektiva se izpremeni, ker se dalja ne razgublja v soparnem ozračju. Segantini je dosegel plastičnost in resničnost teh gora kljub daljavi s prizmatičnim deljenjem barv, ki jih je nanesele nemešane na platno. V tem načinu slikanja je postala linija tako ostra, jasna in svetla, barva tako globoka in močna, da se nam zdi, da veje iz slik ostri gorski zrak.

Segantini ni naslikal prej pokrajine in ji potem vsilil štafažo, ampak misel, ki naj bi se prelila v barvo, je iskala v njem izraza, ki ga ji je poiskal v prirodi. Njegov osebni občutek in umetniško ustvarjanje, pravi Servaes, je hodilo s prikaznimi prirode na čudovit način paralelno. Dà, zdelo se je, da se obe zmožnosti, notranja vizija in zunanje opazovanje, izpodbujata k medsebojnemu dopolnjevanju. V tem presenetljivem deljenju ravnotežja ustvarjajočih moči leži skrivnost Segantinijeve genialnosti. On ne vidi prirode razdeljene v tisoč delcev, ampak organično celoto; zato mu večinoma zadostuje eno bitje, da proučuje ob njem neštivilne pojave prirode. Tako se je poglobljal vedno bolj v tajnosti narave, njegova ljubezen do nje je bila brezmejna: v vsaki rožici je videl sestro, v vsakem drevesu brata. Kakor da bi oživel v njem frančiškanski duh srednjega veka.

Z enako radostjo, z enakim hrepenenjem je pričakoval vseh letnih dob, saj mu je vsaka prinesla novega spoznanja, nove lepote. Značilne besede je zapisal v dnevnik dne 1. januarja 1889.: »Odprem okno, solnce lije noter in me odeva v gorko, zlato luč. Vse mi izteza naproti svoje roke — opojen zaprem oči pred tem poljubom življenja in čutim, kako je polno čiste lepote, kako mi je izlilo v srce mladeniško moč in upanje dvajsetletnega. Nebo je žareče plavo in globoko, dolina se koplje v solncu, ovsena strnišča blesté v solncu kakor zlat tinjec; v zraku je nekaj prazniškega. Mislite si, da sem 1200 metrov nad morjem. — Veselje do življenja obstoji v tem, da znamo ljubiti; na dnu vseh dobrih stvari počiva ljubezen.« In iz te gorke ljubezni do prirode mu je nastal problem; združiti vibracijo in linijo; a prvo je ostalo: kompozicija. Šele ob njej je rešil drugo: vibracijo luči. In v združenju tega dvojege leži njegov pravi pomen.

Prvo delo, ki ga je pokazalo to novo prerodenje je: *L'aratura* (Pri oranju).¹

Deljenje barv je izpeljal tu do najskrajnejših konsekvenc. Nanesel je čiste komplementarne barve v širokih, skoraj reliefnih plasteh in dosegel, da vidimo gorovje na obzorju z gozdovi, snežiščem in ledenikom v vsej plastiki. Nad zelenim snegom se vzpenja temnoplavo nebo, pod temnim pasom gozdov pa počiva Savognino z belim cerkvenim stolpom v tistem spomladanskem jutru. Na ravni se razprostirajo dehteči travniki; razorana polja in ruše so kakor posejane z zlatim praškom razkošnih solčnih žarkov. Sredi brazde v ospredju kos življenja: dva rjavca, podana z izborno fiziognomijo, in dva orača, zdravja in moči polna. Slavospev pomladi je ta slika, slavospev porajajočega se življenja planin, bogatih vzvišene lepote.

Večer omili to jasnost in začrtanost obrisov in razprostire nad vse skrivnosten pajčolan mraku, medtem ko gorí na nebu in visokih gorah zadnji pozdrav večerne zarje. Tudi to občutje je porabil Segantini in naslikal »*L'ora mesta*« (Ob mračni uri, pril. II.). Ravni ne objema tu zasneženi gorski pas, razpenja se v neizmernost. Na obzorju se obotavlja še zadnja luč, dva meglena trakova se blestita na nebu. Čeda goved se je napasla in trudna postaja v pregrajah, le v ospredju se je približala krava sedeči pastirici in muka, kakor bi jo hotela opomniti, da je čas odhoda v staje. A dekle sedi na kamnu pred ognjem, na katerem si kuha borno večerjo, z nagnjeno glavo in s sklenjenimi rokami na kolenih, kakor v molitvi. Morda ji pozvanja bakreni zvonec na kravjem vratu Angelovo češčenje? In njene misli so pohitele v domačo vas in zasanjale o tihí sreči v tistem domu. Otožna melanholija leži v tej mračni uri svečanega miru, ki ga pretrgajo le tupatam zamolki zvoki kravjih zvoncev. Vedno bolj se je poglobljal Segantini v dušo planšarjev. Občutil je z njimi vso radost pomladi, vso poezijo poletja, vso vzvišenost zimskih dni in sočuvstvoval z njimi v vsem trpljenju, trudapolnem delu in borbi z zemljo, ki je le borno plačevala znoj in napor. Radoval se je z veselimi in plakal z žalostnimi. Tako se je vzpenjal tudi kot človek etično vedno više, dokler ni postala njegova plemenita duša čisto zrcalo vse sreče in boli tega dobrega gorskega ljudstva.

Rekel sem, da je plakal z žalostnimi. Izrazil je to posebno v dveh delih: »*Za naše mrtve*« in »*Vračanje v domovino*«. V prvi risbi leži pred križem žena in moli. O mraku se je na paši spom-

nila svojih dragih, v srcu jo je bolešno zaskelala želja po njih, vrgla se je k nogam Križanega ob razpotju in mu potožila svojo bol. Čeda ovac se je strnila v krog okoli nje, kakor da sočuvstvuje. Delo je karakteristično za Segantinijarisarja. Črte in poteze so razmrežene, da se lovi v njih luč in zrak, in barv nič ne pogrešamo, pač pa se nemoteno vdajamo plastiki njegovega stila. Njegove risbe niso študije ali skice, ampak v sebi dovršena dela. Stožilo se mu je večkrat po njegovih slikah, ki jih je ljubil kot lastne otroke. Vzel je v roke fotografije in jih prerisaval...

Brezmejna žalost visi nad pokrajino »*Vračanje v domovino*«. Ubožen mrtvaški spreved se pomika preko popasenih travnikov visoke planote, ki jo obdaja na obzorju zasneženo gorovje. Na kmetiškem vozu leži rakev, na kateri čepi po tamkajšnji šegi žena umrlega in joče. Preko rakve je legel otrok in skríl razjokani obraz med materina kolena. Ob konju koraka trudnožalostno gologlav mož v dolgi pelerini in moli. Za vozom stopa otožno pes-čuvaj in spremlja gospodarja na zadnji poti. Na desni stoji polskrita siromašna hišica, zapuščena in mrtva. Vse govori nemo, a tem globljo žalost: od izsušenih bilk do mrzlih gorskih grebenov. Nebo je sivo, brez radostne luči, brez solnca. Priroda in žival sta se pridružila človeku ob težki uri in žalujeta z njim. — Koloristično je »*Vračanje*« eno najboljših Segantinijevih del.

A ne le življenja v prirodi, ampak tudi v hlevu je vzljubil Segantini z enako ljubeznijo. Ob zimskih dneh in večerih je opazoval to skrito življenje, ki ga intimno, nerazdružno živita človek in žival. Nekak duševni stik nastane med njima, nekako notranje umevanje in goraka ljubezen; tako na primer na sliki »*Dve materi*«. Noč je. Gospodinja je prižgala s stropa visečo leščerbo in sedla na stol, da bi čula pri kravi, ki se je otelila. A z dojenčkom v naročju je zaspala vsa trudna od dela. Krava mirno zoblje v jaslíh, tele je leglo k njenim nogam in nas gleda s čudovito nežnim očesom. Goraka luč, ki seva iz leščerbe, je simbol vezi materinstva, ki veže obe skupini. Materin obraz je ožarjen od sna tihe materinske sreče, iz obraza dojenčevega pa puhti zdravje in otroška svežost. Dve materi delita tu isto veselje, isto trudnost, isto luč in se medsebojno hranita. (Montandon.)

Tako se je povzpél Segantini do vrhunca svojega ustvarjanja in je vedno bolj spoznaval, da mora tisti, ki hoče ustvarjati, kar naj traja, združiti vse svoje moči in izločiti vse, kar ni za izrazno obliko celote neobhodno potrebno.

¹ Glej prilogo v 5. številki Dom in Sveta 1914.

Veliko oblast nad snovjo je moral Segantini doseči, da ne bi postala ta zahteva suha formula, da ne bi svojeglavno zadušila kipečega življenja. In ko je to oblast nad snovjo dosegel, ko je objel vsa občutja prirode in prečuvstvoval vsa čuvstva človeške duše, je mogel ustvariti simbolične slike: »Tolažba vere«, »Angel življenja«, »Vir življenja in greha«, »Hudobne matere«, »Pekel sladostrastnic« in nad vsem tem kot sintezo vseh svojih del deloma še nekončan triptihon: »Priroda, življenje, smrt«.

L. 1894. je Segantini po osemletnem bivanju zapustil Savognino in šel še više, na Malojo (1800 m). Kar si je v Savogninu pridobil in plodnosno pomnožil, je privedel v Engadinu do najvišje popolnosti. To je pomen njegove zadnje razvojne faze.

Skoro iz vseh slik zveni najmočneje njegova ljubezen do materinstva, do materinske ljubezni, ki je ni nikdar okusil. Pesnici Neeri je pisal, da ljubi le ono ženo, ki je zvesta duševna spremljevalka moža, takorekoč njegova druga duša, ki neguje njegov ideal in ga ogreva za dolžnost in poštenost. Svoje sovraštvo do hudobnih mater in detomorilk je izrazil v dveh slikah: »Hudobne matere« in »Pekel sladostrastnic«, o katerih piše sam: »Sladostrastnice, ki sem jih obsodil v nirvano iz snega in ledu, so postave, ki, pahnjene brez peroti v eter, plavajo proti solčnemu zahodu. To je kompozicija; kar se tiče barve, bo simfonija iz beline in srebra, zlata in azurja.« Ideja umetnikova je bila tedaj, pravi Montandon, predstaviti hudodelne matere viseče v ledenem zraku Dantejevih vic: detomorilke, nečistnice, vse one, ki so se pregrešile proti materinstvu.

In kakor je izlil v te slike ves svoj gnev do neplodovitosti, je združil v »Angelu življenja« (pril. I.) vso svojo ljubezen do materinstva. Oranžasta zarja plete zlato mrežo preko krivuljastega drevesca, na katerega je sedla mlada mati z otrokom. Zlati lasje se ji prelivajo okoli krasnega obraza preko vratu in ramen. Tako sedi tam, ožarjena od večerne zarje, sklonjena v brezmejni materinski ljubezni nad otrokom, tiha in mila, v naročju plavolaso spavajoče dete, ki ga pritiska z vso nežnostjo na prsi. Iz obraza in cele postave ji seva radost, ki je vzklila iz čiste ljubezni, v kateri je spočela in porodila dete. Segantini je videl v njej simbol in jo imenoval »Dea christiana«.

In ob tem višku se je porodila v Segantiniju ideja: združiti v triptihonu »Priroda, življenje, smrt« vse svoje dotedanje delo, vse misli in čuvstva, vso ljubezen svojo. »Zdaj, mislim, lahko

zberem svojega duha, da se približam najvišji lepoti, da v prostosti ustvarim to, kar mi genij vdahne.« V tem triptihonu, piše dalje, »se morajo združiti vse lepote, od lepih oblik do lepih občutkov, od velikih linij do lepih linij, od človeškega čuvstvovanega sveta do božjega zmisla prirode, od lepih oblik ljudi do lepih oblik živali, od občutkov vsakdanjosti do svečane modrosti simbolov, od vzhoda meseca do zahoda solnca, od lepih cvetic do lepote snega.«

In v tem navdušenju je zaklical: »Slikati hočem vaše gore, Engadinci, da bo govoril ves svet o njih!« O delu samem pa je napisal pismo, ki je najlepši izraz in najboljša karakteristika njegove osebnosti: »Že štirinajsto leto proučujem posamezne akorde velikega dela o visokem gorovju, ki naj bi vsebovalo in združilo v celoto najrazličnejše harmonije gorske narave. Le kdor je kot jaz živel dolge mesece pod blestečimi vrhovi v plavi in zlati pomladi, kdor je prisluškoval glasovom, ki jih je pošiljala dolina, vsem onim nedoločnim zvokom, ki prihajajo od vetra razvejani iz daljave in napolnjujejo širno atmosfero do verige skalovja in ledenikov — le ta razume v vsej veličini umetniški pomen teh posameznih akordov. Premišljeval sem, kako velik vpliv name in na moje občutke je imelo to so-glasje oblik, barv, linij in zvokov... Vedno sem se trudil izraziti del teh čuvstev v svojih delih. Zdaj se lotim velikega dela, v katerem hočem kot sintezo vkleniti veliki občutek harmonije gorâ. Za prizorišče sem si izbral Gornji Engadin, ker ta kraj najbolje poznam in ker je hkratu najbogatejši sprememb in z lepoto najbolj blagoslovljen del gorâ, ki sem jih kdaj videl. Ponosna vrsta ledenikov in večnega snega se zliva v nežno zelenje pašnikov in temnejše zelenje smrekovih gozdov; plavo nebo se zrcali v še bolj plavih jezerih, prosti in sočnati travniki so prerezani od kristalnočistih vodnih žilic, ki na svoji poti skozi skalnate razpoke in čeri vse poživljajo in ozelenjujejo, povsod žari sleč in vse je polno sladkih glasov: čvrčanja gozdnih ptic in žvrgolenja škrjančkov, žuborenja studencev in pozvanjanja kravjih zvoncev; še celo brnenje malih, pridnih čebelic pomaga k večnim harmonijam.«

Ko je triptihon skoraj končal in delal sliko »Smrt« visoko gori na Schafbergu nad Pontresino, se je prehladil in po kratki, mučni bolezni umrl 18. septembra 1899. »Voglio vedere le mie montagne!« je zaprosil na smrtni postelji, ki so jo primaknili k oknu, in je pil z vročim, zadnjim pogledom vso lepoto jasnega, zimskega večera v visokih snežnobelih gorah, ki jih je tako ljubil.

»Ko sem hotel olajšati bol starišem, ki jim je umrl otrok, sem naslikal ‚Versko tolažbo v trpljenju‘; da blagoslovim ljubezensko vez dveh mladih ljudi, sem naslikal ‚Ljubezen ob viru življenja‘; da sem dal občutiti vso blaženost materske ljubavi, sem naslikal ‚Sad ljubezni‘ in ‚Angela življenja‘; ko sem hotel kaznovati hudobne matere, puhle in neplodovite, nasladi živčevke ženske, sem jim naslikal za kazen pekel očiščevanja; in ko sem hotel označiti vir vsega hudega, sem naslikal ‚Ničemurnost‘. Hočem, da ljudje ljubijo dobre živali, od katerih dobivajo mleko, meso in kožo, in naslikal sem ‚Dve ma-

teri‘, ‚Ljubeznivo mater‘ in močnega konja ob plugu, ki s človekom in zanj dela. Slikal sem delo in mir po delu in predvsem sem slikal pridne živali z očmi, polnimi krotkosti.«

To je Segantinijeva oporoka, tak je Segantini kot človek in umetnik. Pomen njegovih del sega preko zgolj oblikovne umetnosti, zakaj iz vseh njegovih slik govori njegova duša, polna ljubezni do vsega stvarstva, ki vidi v vsaki bilki odsev božje lepote, ki spoštuje v materinstvu simbol poživljajoče moči, ki spoznava lepoto v resničnem in dobrem in ki doživlja v vsem svojem samotarskem življenju večno Lepoto in Resnico.

BALADA.

»... Čez sedem tednov...« O, kako že svidenja se veseli!
Up se razrašča: v daljno dalj obrnjene so ji oči.

Nekdo jo kliče... Pod bobni in nekdo prosí pomoči...
Zamolκλο odgovarja grom iz dna globoke polnoči...

Nad pismom dekle sklonjeno poslušá... Res, nekdo ječi, nekdo ponavlja nje ime...
Kaj se godi, kaj se godi?...

— — — — —
Divjajo premogóvníki,
po rovih se užiga plín;
ožgana trupla krijejo
grmade tlečih razvalín.

Stano Kosovel.

ČLOVEK.

Ali slišite jutro, ko prepeva pozdrav poldnevu
in poldan večeru in noči,
in daste račun svojemu gnevu
in nemoči?

Verige bi trgal, lomil drevesa
in z gromom govoril,
kot otroku bi solza blestela mi iz očesa
in angelom bi dvoril.

O,
ko se človek v sebi zavé človeka,
skloni se do njega nebó
in se boči iz časa do veka! —

Joža Lovrenčič.

OTROK.

Čutim, v naju polje vroča kri.

In žar oči
in lic in rok — vse cvete, cvete.
Ali srečo plete?

I.

Noč, globoka noč. Globokejša kot dno
jezéra, bolj žarna kot dan, poldán.
Oči, da ne morem jih zreti . . .
Ali sem bolan, bolan?

»Jaz čutim isto, kakor ti!
Trudno ječi rana skeleča
ljubezni najine in se rdeče smeje.
Ta tvoja roka plameneča!«

Mej nama se je novo življenje odprlo,
jutro skoz okna je zrlo.

II.

»Odpiram duri, kot da kdo na pragu stoji.
Odpiram okno, kot da naj v sobo ptič prileti.
Čakam, čakam . . . še ga ni.

Čakam tvoje krvi in moje krvi.
Čakam tvoje misli in moje misli, obličja obéh
izraz: najino žalost, najin smeh . . .«

Na drevju so kaplje, kot da popje v solncu drhti.

III.

Med polomljene veje moje mladosti
se je cvetje vgnezdilo.
In, žena, glej, iz najglobljih skrivnosti
poganja z nebrzdano silo.

Moj otrok in ti . . . Grem po cesti
in mislim na vaju . . . Ta hip
gorí večnosti utrip
plamena, ki pravi: cvesti, cvesti!

France Bevk.

ŠUMIM

razdobja in razmah
rodov, ki pridejo za nami
in bodo kakor zbor gorâ
in bodo kakor morje sami.

Šumim kalí iz korenin,
ki ní iz njih še deblo vstalo
v ponos vetrovom črnih step,
da bi se z njih močjo kosalo.

Šumim propadanje in rast
vseh, ki stojijo pokopani
in so razkropljeni čez svet
in so v oddaljenosti zbrani.

Stano Kosovel.

STANKO MAJCEN: SKOK V GLOBOČINO.

menažeriji se je trlo ljudi. Zunaj je dežilo, iz premočenih vrhnjih oblek je vstajal pod strop težak, dušič hlap, pomešan z nečednim vonjem živali.

V prvi kajbi, tri metre dolgi, dva metra široki, je neumorno lazil star, izsušen tiger iz kota v kot. Vedno na istem mestu v sprednjem kotu je podrgnil glavo ob ograjo in se okrenil od strmečega občinstva, vedno na istem mestu v notranjem kotu se je zopet obrnil in prišel, siv in iztegnjen, z rumeno svetlikajočimi se očmi, v ospredje. Vedno v diagonali, vedno neumorno in brez prestanka, z rumenimi plameni blaznosti.

V sosednji kajbi je ležal lev, kralj puščave. Ob rdečerumeni barvi njegove dlake si se takoj spomnil tal Sahare . . . solnca, ki tam z navpičnimi žarki pali kamen; neba, vsega vročega od modrine; divje zarje daljnih obzorij. Nehote si se ozrl po tacah, ki so lazile po zlatem afriškem pesku. In ta žival, ki so obzorja njena, ki od morja do morja ne pozna ovire, leži na nečedni slami, čez oči pokrita z grivo. Globoko sope, soperica nizkega prostora ji mami možgane.

Na levo od tigra je sedel v svoji kajbi tako, da so se videli le obrisi postave, leopard. Gledal je postrani skozi ograjo, kot da računi najkrajši skok v občinstvo. Mišice na nogah so bile napete, hrbet preteče vzbočen. Skozi ozke, stisnjene zenice je lila svetla, zelena luč.

V neumornem čakanju, kdaj se razmaknejo te štiri stene in se skozi špranjo pokaže blažena svoboda, s solncem venčana, z brezoblačnim nebesnim obokom kronana, svoboda brez mej in mere, svoboda življenja — v takem neutrudnem, dan in noč napetem in nikoli popuščenem čakanju se je vsem tem zverem zbistrilo oko, po človeško poglobil pogled, če ga ni zasegla blaznost, kakor tigru v drugi kajbi.

Občinstvo je bilo radovedno samo na zadnjo točko v sporedu. Rvalo se je z lehtmi v ospredje, klobuki so ženskam stali postrani, moški so iztegovali roke po kakšni opori, da bi se skozi trdovratni jez ljudi pretisnili z družino vred nekoliko bliže. Neka ženska je prinesla s seboj otroka in ga držala na rokah že tri ure.

Tedaj se je na stopnicah, držečih v veliko srednjo kajbo, pojavila postava ženske, ki je imela izvršiti junaški čin. Obraz, prej okrogel nego podolgovat, je izražal tisto plahost, ki nam

menda vsem blede na licih pred velikimi dogodki. Presenetila je le tihota, s katero se je pojavila ta ženska na nevarni stopnici, tihota, ki je živo spominjala nasprotja ob takih prilikah, kričavosti, vsiljivega poguma, pod krinko brezbržnosti prežeče brezmejne groze človeške . . . Ta obraz je bil svetel, od nekakega notranjega svetlobnega vrelca razsvetljen, čisto nič meneč se za odseve mnogovrstnih luči in lučic, ki so gorele pod stropom, nad kajbami, ob stopnišču. Kratki, čokati bič v njeni roki se je zdel igrača, ki jo jemlje s seboj v zabavo, ker pač mora imeti nekaj v rokah.

Pod tem obrazom so se strahotno ožile rame kakor dvoje zloženih metuljih kril. Čez sredo telesa se je komaj opazil pas. Svetlomoder trak je označeval ožino in je v drzni zavezi štrlel izza lehti.

Železo je zažvenketalo, ograja se je premaknila in ženska je stala notri.

Občinstvo je pritegnilo sapo, otrok na rokah je zaihtel. S sirovim sunkom je livrirani krotitelj potisnil leva, ki se je okleval najdalje, v veliko kajbo. Ko je stopil tudi lev vanjo, so bili vsi trije v njej, lev, tiger in leopard, in pol koraka od ograje je stala ženska, še vedno stiskajoč bič v rokah, še vedno negotova, kam bi s prebelim obrazom . . .

Iz kajbe je dišalo po gnoju in zaležanih živalih. Tiger se je z levim licem pritisnil ob steno, lev je stresnil grivo toliko, da je skozi dvoje kodrov videl, kaj se godi pred njim. Leopard je stesnil telo po mačje in v potuhnjenem loku sedel ženski pred noge.

Negotovost, ki se je brala vsem živalim iz oči in kretenj in ki je bila poprej edini določni izraz tudi v ženski, je izgubila; živali so zopet našle svoj prejšnji mir in ženska — ženski je vzblestelo krilo, roka, ki je stiskala ročaj biča, ga je izpustila in rožni prsti so se hvaležno oklenili ograje.

Samo toliko se je od skupine živali utegnila ozreti v občinstvo, da je to njen pogled sprejelo in bušilo v glušeč plosk.

Levu so vzplamtele oči, tiger je zožil zenice, leopard je strigel z ušesi — a le za hip. Takoj jih je minila ostrejša pozornost in vgreznili so se v prejšnjo nedostopno lenost.

Gospod, ki je stal stopnici najbliže, je zdajci sprejel žensko, še nekoliko zardelo in vzhičeno,

v svoje roke in jo ves zavzet peljal skozi špalir občudujoče, skoro nevoščljive množice na prosto.

Zunaj je bil svetel večer. Zvezde so se trle na tihem nebu kakor hišice velikega mesta, brez vrste, brez reda in razpredelbe. Kakor jih je visoki veter spihal skupaj, tako so stale, brlele in zrle dol, ena duša v milijonu svetlobnih drobcev.

»Zakaj si to storila?« je sopel še vedno zavzeti gospod, po čelu mu je lil pot, kravata pod brado mu je stala hudó v stran.

»Zakaj si to storila? Ali nisem bil prepričan o tvoji srčnosti že vedno? Ali ti nisem dejal, da si . . . da si . . . če razmere zahtevajo in nanese prilika . . . da si . . . da bi bila vsega zmožna? In zdaj to! Pravzaprav sem bil le slučajno pri predstavi. Pot me je prinesla mimo, in ker nisem vedel, kam bi se del, sem vstopil. Na žensko v zadnji točki, o kateri se je bilo poprej že toliko kričalo, nisem bil kar nič radoveden. Kajpak, ko ugledam tebe, otrok . . . tebe . . . ! Toda pojasni, razloži! Ali si utrujena? Prosim, sediva!«

Mala gospodična — šele na cesti je postalo očito, da je dobro pod povprečno velikost majhna — je hodila korak pred njim, tako, da je ni mogel dohiteti.

»Nič, nič, tebi nisem nobenih pojasnil dolžna. Odkdaj sploh zopet govoriva? Ali se nisva ločila z besedami, kakršne so med ljudmi navadno zadnje? Ne razumem, nič ne razumem . . . kako sploh prideš do tega, da vprašuješ? Ali nisi bil gledalec med gledalci? Do nobenega onih, ki so stali okoli mene in strmeli vame, nimam dalje kot do tebe. Odtujil si se mi, saj nisem jaz kriva. Zdaj me pusti, sicer pokličem policaja.«

»Lida!«

Gospod se je zrušil na klop, ki je stala ob cesti, snel klobuk z glave in se očividno zelo spehan vrgel v naslon.

»To torej je . . . policijo zoper mene . . . in vendar sem vedel tisti trenutek, ko si se pojavila na stopnici, da si tam — zavoljo mene. Da si tam zame, da bi te videl . . . Da bi ti bila vsa ta množica tročih se, rvajočih se gladnežev brez pomena, da nisem jaz v njej, jaz, Danilo. Povej, če je bilo drugače! Tiho povej, saj ni treba glasno. Treni s trepalnicami, da bom vedel, da boš vedela ti sama, ki si to trdovratno tajiš.«

Lida je sedla z nasmehom, ki je neizprosno kazal ponižanje, kraj njega na klop, dvignila konce čevljev izpod krila in se zazrla vanje.

»To je tako, da si ti še vedno domišljav. Množica, ki šteje na stotine, bi bila brez pomena, če bi ne bilo tebe v njej: to je dovtip, vreden te vsega, kakršen si. Toda povej, kaj si videl?«

Ozrla se je postrani k njemu, izza valovja las je vzblestela komaj ozka brada.

»Kaj sem videl? Hm! Tebe sem videl tako, kakršne si nisem nikdar mislil. Kdor te je ugledal dva koraka pred tistim levjim gobcem, pred tistimi tigrovimi očmi, pol koraka pred leopardovim v klopko zvitim životom, je občutil, da nisi kdorsibodi. Velika vera je v tebi, ki je tvoje telo niti ne more izraziti. Komaj obraz.«

Srečal jo je z očmi, ki mu jih je prožila, široko razprte in strmeče, in je dolgo gledal vanje.

»To si torej videl,« je skimala žalostno, gornja ustna ji je bridko vzdrhtela.

»To torej in drugega nič? Občinstvo je občinstvo, in če so sami taki v njem, kot si ti. Drugega nič . . . in vendar . . . Mogoče se ti sanja, Danilo. Zatisneš oči in opolnoči jih začudeno odpreš . . . Mogoče jih odpreš . . . Lahko noč!«

Šelestnila je pozdrav, kakor breza šelestne z listi, kadar se nagne dan. Po pesku so škripali njeni čevlji, kmalu se je svetlomodri trak, sedeč na bokih, prelil v megleno sivino mestne dalje.

* * *

Lida ni spala. Pozni popoldan je bil zadušil zeleno svetlobo, ki je lila iz parka v njeno sobo, rahli odtisi listja, vej, debel so se še poznali na tej svetlobi, na četverokotnem odsevu pred oknom. Zatiskala je oči, da bi ne videla mlačnega ugašanja dne, da bi ne čutila slovesa žarkov, ki so se kakor svetla pajčevina trgali od pohištva, od okvira okna.

Strgala je bila v sebi bujnobožno tkanino, ki se ji je bila, tiha in ljubezniva, stkala vsekdar, kadar ni mislila na nič. Bile so to sanje, dragoceni preprogi iz Tibeta podobne, vse nerazrešne v svoji zaljubljenosti, vse nerazvezne v svoji prepletенosti. Strgala jih je in uporno premešala barve. Z naivno hotnostjo otroka jih je, žive in žareče, kakršne so bile, zlila v eno, ugašajočo, brezizrazno sivkasto snov, pred katero se ji je začelo gabiti.

Resignacija . . .

Planila je v okno in ugledala pod njim na tlaku Danilov klobuk. Jasno je sijal v slednjih žarkih strehe. Na koncih Danilovih lakiranih čevljev je trepetalo dvoje isker.

Zaklicala bi ga bila, da ni stalo še nekaj starejših ljudi na ulici.

Danilo se je šetajoč, vrteč palico med palcem in kazalcem desnice, leno pomikal v ustje ulice, obračajoč glavo sedaj na levo, sedaj na desno, zavedajoč se vsega in ničesar.

Tak je bil ta človek. Če si se mu zazrl v oči, se je nasmehnil, če si ga nato vprašal, ni vedel odgovora. Povsod in nikjer so bile njegove okrogle, vedno bistre oči, povsod in nikjer njegov smeh, komaj podoben smehu koga drugega. Smejal se je vsemu in ničemur. Lida je bila splela trak iz samih rož in lilij do njegovega srca, a tik pred njim se ji je zmešala štrina, in preden se je on zavedel, kaj se je zgodilo, je stopila nanjo . . . Tak je bil, da je bilo treba samo seči po njem, in bi ga roka držala. Tak, da bi bilo treba samo zadržati zanjko in bi vztrepetal. A iztegniti roko, potegniti vrstico — koliko neznanskega poguma je bilo treba za to dejanje. Pogumna je bila Lida zelo — sama sebi se ni zdela, a ljudje so trdili — a tiste srčnosti, neomahljive zavesti ni imela, ki je je bilo treba napram Danilu.

Naj gre, kamor mu drago, je zaklicala za njim in Danilo se je že okrenil, da bi zavil za vogal.

Zdaj — če kriknem, se ozre, je pomislila v navalu vroče volje, kri ji je igrala v očeh — Danilo je zavil, ugasnil je klobuk, razpršile so se zvezde na njegovih čevljih.

To je resignacija, si je rekla Lida in se na vsem tihem opravila. Za njim? Kaj še! V njej je bil bridek, brezpogojen ponos, mnogokdaj brezčuten tako, da ji je izmikal celo besede srednje prijaznosti, povprečne družabne vljudnosti napram Danilu. Še ji je krvavela včasi rana, usekana v tihi noči, v razglabljanju, a da je dišal le en izraz, le glas besedi po krvi — omedleti bi morala sramu.

Mučila se je s ponižanjem, dokler je bila sama, a ko mu je stopila pred oči, je bila čist in gol ponos. Ne tisti hladni, objestni, ki je neprodušen in poln kakor kamen, privzgojila si je bila ponos produšnega ustroja, prosojen, blesteč in vabljev kakor opal . . .

Danilo je bil za vsa taka izraževanja ženskega značaja nesprejemljiv. V njegovih očeh je vedno blestelo plamenov toliko obilje, da nisi našel svojega v njih, kakor si iskal in vedel, da je tudi tvoj med njimi.

V visoki večerni mrak, vžgan od zvezd in blestečih krogel kandelabrov, je nemo štrlelo pratrsko kolo. Ogromne motoroge, proti obodu krepko zavihnjene, so se zdele prešibke za toliko razsežnost ogródja. Spodnji vozovi, za obod pripeti, so bili jasno prizmatični, a čim više je visel voz na periferiji, tem odločneje se je streha ožila v stožec. Tako je slepila daljava. Očesu se je zdelo, da najvišji voz, natanko nad tečajem viseč na gornjem obodu, kipi s stožčasto streho v brezmejno prostornost neba kakor topol.

Na obeh cestah in na veliki trati pod kolesom se je bilo nabralo ljudstva pol mesta. Nisi razločil rame od rame, ne glave od glave. Gomazelo je živih bitij, niti za trenutek mirnih, masa pri masi. Le črte obeh cest in travnika so se zarezale tudi vanjo.

Lida je sedla na konja in ga za uzdo naravnala na streho prvega voza. Ko je obstala in se ozrla naokoli, ji je hladen veter puhnil v lase, v obraz in konj se je mrzlično stresel.

»Moj konj, moj,« je potrejala vrat z oročavičeno desnico in se ga tesneje oklenila z nogami. Slišala je, da se ji je tresel glas, in se je bala, da bi ne prenesla nemira na žival. Konj je stal na strehi kakor ulit, glavo pokonci, ušesa napeta.

»Moj, moj,« je prosila jahalka, dotikajoč se s čopastim koncem biča grive na vratu — tečaji so zaškripali in kolo se je pomikalo navzgor.

Po prvem kratkem škripu, ki se je čul jasno, čeprav je stalo spodaj najmanj deset tisoč ljudi, se je zibalo kolo brezglasno, strahotno tiho, kakor ogromen svet v vsejmiru.

Obzorje se je razmaknilo, mesto z mrežo luči in lučic se je razprostrlo čez svet. Zrak je postajal hladnejši, čistejši, množica spodaj se je strjala v negibno črno snov, ki je lepela na tleh kakor madež.

»Moj konj, moj . . .«

Lida se je trudila, da bi držala glas na isti višini, a ji je vzlic temu uhajal kvišku. Kak vtis pač dela na konja, tresoča se po vsem telesu, glasno diha iz vročih ust?

Konj je jel lahno in previdno plesati po strehi. Dvigal je noge, a jih je takoj zopet postavljaj na tla. Zdajpazdaj mu je nestrpno vzdrgetala koža, že se je svetlikala dlaka v siju zvezd.

Lida je tonila v sinjo snov, z brezpomočno kretnjo v zraku je obvisela na najvišji točki kolesa.

Spodaj se je videl ta prizor tako-le: V pordelo sinj pratrškega neba se je dvigalo, kvader nad kvadrom, počasi in škripaje, orjaško kolo. Motoroge so letele na videz daleč nekam za obzorje. Previdno pomikanje kolesa je dramilo občutek, da se ž njim vrti ves zvezdni nebes, počasi in škripajoč, in da se tla pod ljudmi, kakor obzorje pada, dvigajo in odpirajo širok pogled v zasvetne prostore. Tiho in strmé se je vdajala množica temu občutku, nihče ni rekel ne glasu, ne besede začudenja, ker se je vsakdo bal, da se vsak hip premakne svetovje v še čudovitejšo, nevarnejšo lego.

Vrhu najvišjega voza je stal kakor iz brona ulit konj in na konju je sedela jahalka. Kdor je videl njen strmo zavihnjeni klobuk z viteškim

peresom na robu, njene tenke roke, rokavice na rokah, bič, konju v pomirjenje na grivo položen — je videl mnogo. Splošni vtis je bil ta, da v tisti strmoglavni višini, na ozkem sedlu sedi nekaj človeku podobnega, da tam za skoro eteričnimi oblikami človeškega telesa bije v strahu in smrtni grozi človeško srce in da nevidno, kakor luč zvezde, ki še ni prišla do nas, sije luč iz njenega obraza, občutna samo duši: Groza, groza, smrtna groza . . .

Masa se je zganičila in se sprožila v eno kretanje, kretanje občudovanja, zavisti, sovraštva. Zabučalo je od ceste do ceste, čez vso trato — Lida je bila zdrknila s sedla.

»To si lepo naredila,« se je začuden smejal Danilo in se preril do nje. »Zopet ena tvojih pustolovščin, ki bi rada, da bi gledalca oblila kurja polt. Čemu je tega treba? Ali me ne poznaš več, Lida?«

Lida mu je malodane pala v naročje. Iz njene obleke je še vel hlad višine, vsa zvezdnata se je zdela po čelu, po licih. In roke! Potegnil ji je rokavice z njih in jih grel v svojih.

»Kako so mrzle, ali ti je vsa kri izginila iz njih?« je jecljal neumno in jih stiskal v svojih.

»Ti si pravzaprav brezmejno neumna, to moram reči. Pa po vsem tem, kar se je danes zgodilo, ta neumnost nima običajnega pomena. To je neumnost neke višje vrste . . . Teško se izrazim . . .«

Ušla mu je v množico. Teško se je ril za njo, dokler je ni zagrabil za rokav in je ustavil.

»Pusti me, ne govori, molči! Ne moreš se izraziti? Bolje, da si tiho. Ali sem zopet predstavljala zate? Ali si zopet bil ti pod kolesom in nihče drugi? Ej, govori!«

Peljal jo je v drevored, ki je bil še prazen, — napol blažen, napol srdit, ves negotov in nestrpen.

»Meni menda ni veljalo, zame so take vožnje previsoke. Kateri zemljan jih razume? A da sem bil jaz, moj novi klobuk, recimo, povod temu podjetju, o tem ne dvomim. Teško je dvomiti o stvari, za katero gotovo veš. Ti se smeješ?«

Lida se ni smejala. Obrnila je ves obraz k njemu, da mu je neizprosno zablestel, bled do ustnic.

»Kaj?« je dahnil prestrašeno.

»Nič,« je siknila Lida in stopila v njegov korak.

»Zdaj ti povem nekaj,« je rekla odločno po kratkem molku. »Zdaj ti povem nekaj, ker se že dolgo nisva videla in se menda ne bova več. Ali si že pomislil, zakaj ne hodim za teboj? Zakaj me ni nikjer, ko bi se ti vendar ne zdelo čudno,

če bi me kje videl? Zakaj . . . zakaj . . . se, skratka, ne brigam zate, ko bi se vendar tem laže, ker se tudi ti brigaš, zelo močno brigaš zame, in bi bilo le človeško, če bi se ti bližala, ko se mi bližaš ti? Vsak svojo polovico bi naredila in bi bila tam — fej! Moji živci so ranjeni . . .«

»Okleni se me, preljuba, saj komaj hodiš!«

»Stran!« je kriknila Lida, a se takoj ublažila. »Pomisli, dragi, malo pomisli, saj nič ne stane! Ti si ti in jaz sem jaz, ubogi jaz. Povej po resnici, ali se ti ne smilim?«

Danilo se je ozrl, čeprav je opazil, da mu ni ponudila oči, ozrl se je in ugledal njen profil na temoti kostanjev. Kolika resnoba, kolika globoka resnoba, se je čudil.

»Zasmiliš se mi včasih . . . tam na vrhu, ko si očem skoro izginila, si se mi zasmilila. Bog moj, zvezde so mrtve, nebo nima srca, bijočega za človeške stiske. Tam menda ni gorke sape, ki bi dahnila na ustne . . . Mislim, da si se mi zasmilila zelo.«

»Ali veš, kaj bi bila naredila, če bi pala dol, treščila na zemljo, bila še količkaj živa in ugledala tebe pred seboj? Ali ugameš?«

Danilo se je ustavil. Smejalo se je s svojim otroškim, vsevednim smehom in ji je ljubeče božal trda lica.

»Udarila bi te bila s slednjo močjo, z zadnjim naporom odrevenelih mišic. Udarila v lice, naravnost v oči . . .«

»Ne verjamem,« je kimal Danilo, zavrtel palico in zažvižgal lahko melodijo. »Ti, tega ti ne verjamem. Pretiravaš samo sebe. Ali ni tako?«

Ozrl se je, a je ni bilo več. Noč jo je popila, nobena senca se ni zganičila za njo. Večerno svetlo se je nižalo nebo, z rožnim robom svojih ustien dotikajoč se zemlje tam, kjer je bila najbolj daljna, najtemnejša. In zvezde so zamižale za hip.

* * *

» . . . To presega vse meje drznosti, vratolomnosti naravnost! Ali še živimo med zdravimi ljudmi?« se je hudoval stasit meščan in topo buljil v valove. Postarna ženska, branjevka po razsežnosti telesa, je stala poleg njega in strmela tja, kamor je strmela on. »To so ženske, ki so pale iz ravnotežja,« je ugotovila, pokazavši s kazalcem na čelo, in se vsa zavzeta okrenila. Policaj, ki je stal zraven, a nekoliko zadaj, ni ganil mišice na obrazu. Kakor lesen je bil ta obraz, izrezan v policijski šoli nalašč za službene ure na cesti, kjer se podi mnogovrstna svojat mimo njega in je najumestnejše, če je kolikor možno nezaupen, maloveren in rezerviran.

Toda policaj je spregovoril:

»Mislim, da je najprej treba telefonirati po rešilni voz. Tu ni druge pomoči.«

Te tri osebe je v kratkem zagrnila množica šetalcev, paglavcev, trgovskih pomočnikov s šetališč in iz trgovin; zlasti meščanu je prihajalo vroče, tako da se ni dalje okleval — s krepkim sunkom si je odmaknil dvoje najbližjih teles in se porinil med njima na prosto. —

Pred petimi minutami je stala Lida na mostu, v sivem plašču, s krepko vzvihnjenim klobukom in peresom na klobuku, v svetlih rokavicah, in je strmela v vodo. Šumela je pod mostom, ne pregloboka, noseč na površju vse polno svetlobnih krp, krogel, drobcev in pik. To vse se je pomikalo drugo proti drugemu, pljuskajoč v grebene, padajoč narazen in v globino. Mislila ni na nič. Na Danila najmanj. Ko ga je videla zadnjič, je imel nov, skrbno zlikan svršnik in mlado, čisto mlado dekle ob strani... Ni dolgo zrla za njim, da bi mu ne kalila duše in bi se ne okrenil. Pozabila ga ni, to ji je bilo jasno. Spominjala se ga je zelo površno, le obrise njegove postave, črte njegovega obraza, zenice njegovih oči je še imela v spominu. Teh pa se je domišljala živo. Vsake njegove poteze se je držala bolest, ki jo je dobro čutila v srcu. Zdelo se je, kot da se je vsa njena bol zbrala ob črtah njegove osebnosti, kakor se zbero barve ob obrisih stvari, če jih pogledaš skoz daljnogled. Sramovala se tega pojava ni kar nič, ker si je rekla, da je tajen, nikomur znan. Ali se je izdajal na obrazu? Lida se je večkrat opazovala v zrcalu in se s smehom na ustih, a z globoko resnobo učila izraza, ki bi bil »vzvišen nad vse«. Prijetno ji je bilo, če se ji je zdelo, da se ji je posrečil in da lahko gre mirno ž njim na cesto.

Pred njega? Nikoli. Če bi se srečala po naključju, bi mu ne ubežala, ker bi to bilo slabo znamenje, a srečala bi ga kot tujca. Toda tujec... tujec... čemu se sploh toliko peča ž njim! Lida si je v takih trenutkih vedno osorno prerezala zadnjo miselno zvezo ž njim in se okrenila drugam. Ha! solza ji je skočila iz oči, pekoč biser naravnost iz prepolnega srca. Le za hip je začutila sočutje s seboj, otrla si je solzo in se vzravnila, a se čutila oklofutano...

Taka je šetala po teh ulicah, ki so kazale obrazov celo galerijo, delavčevega resnega in upornega, meščanovega sitega in sumnega in še mnogo drugih. Le njegovega ni bilo med njimi. Lida je odrevenela: Ali išče njega?

Ozrla se je prestrašena, ali je nihče ne vidi, ki bi ji z obraza bral misel, očito zapisano, in

se je tesneje zavila v plašč. Zazeblo jo je pred samo seboj, ki se ni več hotela poznati...

Od kandelabra je padala poševna svetloba na tlak, v tej svetlobi je sijalo pred njo pol glave, pol klobuka, nov, skrbno zlikan svršnik, širok rokav, gumb na rokavu... Kakor on, je pomislila Lida, in na dnu srca jo je pogrela lepa misel. Tak, kakor on, da bi le palico imel...

Moški se je nagnil čez ograjo mostu, senec je za hip zablestel izza las. Za hip, zakaj ograja se je nagnila... črno je planilo v zrak... in pljusnilo v vodo.

Lidi je žarek krvi kakor meč prerezal srce in možgane. Obstala je kakor pred steno mraka, neizrečne groze.

»Kaj je to bilo?« ji je šinilo skoz glavo in ni se še popolnoma zavedla pravkar ugotovljene sličnosti med Danilom in tem-le, ki ga ni več na mostu, ki je stal še pred poltrentom tu pred njo, ni še utegnila dvigniti misli iz nezavesti, da bi ji utegnilo škodovati... da tvega vse, če... če...

Že je stala na ograji, še enkrat je z očmi premerila lok, ki ga je bilo v padcu začrtalo črno telo — in se pognala za njim.

Takrat se je zgrnila na tistem mestu gruča ljudi, ki se je prerekala, se čudila in se tuje obračala stran.

Ribiči so potegnili žensko truplo na suho, moškega niso našli.

»Ali sem ga rešila?« je z boječim glasom vprašala Lida moža, ki jo je nalaгал na voz.

»Rešila? Še mi ga nismo, ki smo stali ob vodi, pa bi ga Vi z mosta, kjer ste stali? Ne pomnim, da bi bil človek s tistega mostu reševal utopljenca. To pogodi samo ženska. Ženska, pravim. Zdaj pa tiho bodite!«

V bolnišnici so prijazne sestre stregle Lidi kar najskrbneje. Dobivala je tako svetniško lep, tako duhovno tih obraz, da se je sestram nadvse prikupil. Srečavale so ga z nemo pobožnostjo; da bi ne motile njegovega miru, so malokoga puščale k bolnici. Zdela se jim je zbrana v nečem lepem, končno osredotočena v tistem neizrečnem, kar gledajo bolniki pred smrtjo.

Danilo pa je vendar prišel. Lahno je potrkal na duri, postavil palico v kot, položil svršnik in klobuk na stol in sedel k postelji.

Lida je spala. Ko se je zbudila, si je pomela oči in ga pogledala z velikimi zenicami.

Nasmehnila se je, preden je spregovorila, kot da se ji ne zdi vredno besede.

»Ali me še nisi pozabil?«

Danilo je sedel trd in okoren ob njej, skoro bled se je zdel v odsevu bele posteljnine.

»Kaj preišljaš?« ga je vzdramila, položivši roko na njegovo.

»O tebi preišljujem, Lida, zares o tebi, menda prvič v življenju, a ne pridem do konca. Ti si zagonetka, ki je ne reši noben zemljan. Kaj si zopet storila? Verjemi mi, da te nihče ne razume.«

Lida se je stisnila v blazine, da bi ji v nadaljnjem govoru ne videl v obraz. Zaplala ji je v licih in v rokah vročica, ki jo je hotela skriti pred njim. Teško se je odluščilo vprašanje od srca, zdelo se ji je, da je nastala rana tam, kjer se je ločilo . . .

»Danilo, zaradi vsega, kar se z menoj vrši v tej izbi, prosim, povej mi zdaj in nikdar več — Danilo, ali me ljubiš?«

Gledala je v strop, želela si ga je devet vetrov daleč skoz okno.

Danilo je pomislil.

»Nič se ne obotavljaj in ne misli, da sem te vprašala zato, da bi mi odgovoril z da ali ne. Vprašala sem zato, da ti na to vprašanje morem povedati svoje zadnje: Preljubi, ne misli, da je to zadnje dejanje, ki je mnogim neumljivo, v kakršni-koli zvezi s teboj. Ne nanaša se ne to, ne katero prejšnje nate, ki te pravzaprav niti ne poznam. Razumel, dragi?«

Govorila je s tihim, a jasnim in prepričevalnim

glasom; Danilo se je brezmočno klanjal vsaki njenih besed.

»Razumel? In da mi ni do tebe nič več in nič manj nego do kateregakoli človeka na cesti. Le tako je razumeti moje vedenje zadnji čas, le tako postanejo prozorna tudi moja prejšnja dejanja, o katerih se je tebi zdelo, da imaš nekako pravico, vsaj nekakšen odnos do njih kot njih skrito gonilo. Ne, predragi, le tedaj so umljiva, če tebe črtamo iz njih . . .«

»Meni se zdi . . . dovoli, da povem . . . meni se zdi, da so edino umljiva, če mislim sebe v njih, če v tebi uzrem sebe, v sebi tebe . . .«

Lida je dvignila čelo iz blazin in zakrila oči z dlanmi. Zazibala se ji je soba, zaplesal ji je strop.

»Danilo!« je kriknila z visokim, plamečim glasom, iztegnila roke in pala na blazine.

»Kaj je, Lida?«

»Pojdi! Edino, kar mi moreš storiti dobrega, je to, da greš in se ne vrneš nikoli. Vsaj v kratkem času ne. Nevernik Danilo!«

Danilo je storil, kakor mu je bilo ukazano, in je šel. —

»Ali še nisem mrtva?« je vprašala bolnica četrte ure za tem in ugledala sestre vseusmiljeni, vsedobrotni obraz, neskončno vljudno nagnjen nad seboj.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

(Dalje.)

DRUGI DEL: VICE.

V. spev.

Med prvim in drugim pragom strme stene: nekoliko više sreča pesnik drugo trumo duš; te so v življenju pokoro odlašale do svoje nasilne smrti. — Jacopo del Cassero; Buonconte di Montefeltro; Pia de' Tolomei.

V. 1—21. Odhod od prvega krdela odlašavcev. Ko sta se pesnika ločila od plandujočega krdela odlašavcev (Belacqua in drugovi), zapazijo le-ti na senci, da je eden popotnikov še živ, in se silno začudijo. Dante se ozre nazaj; ko pa ga Vergilij pokara, zardi sramú. — V. 22—42. Dva odposlanca. Nista se še vzpenjala dolgo, kar zagledata procesijo drugih duhov, pojočih spokorni psalm Miserere. Tudi ti so iz zanikrnosti odlašali pokoro do svoje nasilne smrti; zaprt jim je vstop v prave vice za toliko časa,

kolikor so bili v nespokornosti. Tudi te duše zapazijo na senci, da je Dante še živ človek. Silno se začudijo. Po dveh odposlancih prosijo pojasnila, katero jim Vergilij da. — V. 43—63. Zdaj pa se vse te duše zgrnejo okrog Danteja in ga prosijo, naj pové na svetu, da potrebujejo priprošnje sorodnikov. Povedó mu, da so se vse vsled nasilne smrti ločile od teles. (V tem je razloček med temi in prejšnjimi odlašavci iz IV. speva.) V zadnjem hipu pa so se skesale in izpreobrile; tudi so svojim morilcem odpustile. — Nato opisujejo svojo nasilno smrt: Jacopo del Cassero (v. 64—84), knez Buonconte di Montefeltro (v. 85—129) in Pia de' Tolomei (v. 130—136). Pripoved knezovo (v. 85—129) imenuje dantolog Bassermann eno izmed najživahnejših mest vse Commedie. (Dantes Spuren in Italien, str. 89.)

Od duš ločivši se za spremljevalcem
in vodjem svojim že sem pot ubiral,
kar ena za menoj, kažóč s kazalcem,

- 4 zakliče: »Glejte, glejte, da prodiral bi temu svit skoz levi bok, ne zdí se; vse kaže, da le-tá še ni umiral!«
- 7 Ob glasu teh ozrl sem besedi se in videl, kako čudom se čudeče le v mene zró in v to, da luč gubi se.
- 10 »Kaj motiš se,« mi mojster dé svareče, »in kaj ob stvari ustavljaš se vsakóvi? Kaj mar ti, če za tabo kdo šepeče?
- 13 Za mano! Naj šepečejo duhovi! Stoj trdno liki grajski stolp: ne zmaja se nič, naj še takó vijó vetrovi.
- 16 Ker vsak, ki mu za mislijo poraja se misel, cilju je tem dèlj stremljenja, čim misli več slabí mu vzlet lučaja.«
- 19 »Že grem!« sem djal; mar drugega naj mnenja sem bil? In lic sem čutil rdečico, ki vredne časih nas storí proščenja.
- 22 In videl sem: nad mano — vprek — se vije procesija in *Miserere* poje, da vrsta za vrstó v uhó mi bije.
- 25 Ko zapazili so, teló da moje svetlobe žarkom ne pustí prosvita, se spev spremenil v dolg, zamolkel *O!* je.
- 28 In dva od njih kot sla brž prihitita prot nama, katerih eden naglo vpraša: »Odkod vidva sta? Kaj sta? Naznanita!«
- 31 »Za kar poslala družba vaju vaša, lahko,« dé mojster, »jim naznanit gresta, da ta s krvjó se in poltjó ponaša.
- 34 Če senco uzrši niste mogli z mesta, no, zdaj vestè; naj družba se približa pozdravit ga — v svoj prid, lahkó povesta.«
- 37 Utrinek zvezd tak naglo ne prekriža nebá zvečer, ni blisek po vročini v avgustu, ko se solnce v záton niža,
- 40 kot óna sta vrnila se k strmini, pa brž nazaj in z njima cela četa, vsi v diru, kdo bo v naju prej bližini.
- 43 »Priprošnje prosit ta drví nešteta se množica; ti dalje v breg se trudi in slušaj jih gredé!« — sem čul poeta.
- 46 »O duša, ki greš raj okušat z udi, katere si pri rojstvu zadobila,« drveč so vpili, »malo se pomudi!
- 49 Poglej! Poznaš nas kaj? Bi sporočila o nas, ko vrneš se, na onem sveti? Kaj tečeš? Kaj se ne bi pomudila?
- 52 Kar vidiš nas, vsi morali smo umreti nasilne smrti; kès smo odlašali; pred smrtjo pa nas luč z nebes razsveti,
- 55 da s kèsom, odpuščaje vsem, razstali smo se s svetá in z Bogom poravnani, ki zdaj nas z žejo, da bi gledali ga, pali.«
- 58 In jaz: »Naj še tak gledam vas, neznani ste vsi; vendar vam rad ustrežem, če morem s čim, duhovi blagrovani.
- 61 Recite! Vse storim; na mir prisežem, ki zanj pod vodstvom čislanim takó mi skoz tri kraljestva grem, da ga dosežem.«
- 64 In eden dé: »Da vse storiš, ne dvomi nobeden nas, čeprav pustiš prisego; samó če volje ti nemoč ne zlomi.
- 67 Zdaj prvi jaz prihajam, glej! z nadlego: če v kraje vrneš se, ki med Romagne in Karla oblastjó jim najdeš lego,
- 70 o bodi tak prijazen, daj na znanje, naj molijo tam v mojem mestu Fano za grehov mojih težkih odpuščanje;
- 73 odtam sem jaz; odprlo hudo rano, iz ktere mi življenja vir je udaril, mi Padovansko je poljé prostrano,
- 76 kjer up, da varen bom, me je prevaril: grof d'Este je krvavo ukazal kópel, ko se čez mero je nad mé razjaril.
- 79 O da prot Miri tekel sem in hropel, ko pripodili so me v Oriáco, še danes z vami dihal bi in sopel;
- 82 a v barje sem zavil, kjer blato tako in biče zgrabi me, da pal sem v grezi in v tleh iz svojih žil sem videl . . . mlako.«
- 85 Duh drug mi dé: »O, ti svoj mir dosezi, ki ponj se pneš! Pa mene se usmili, da ga dobim! Glej, z Montefeltra knezi
- 88 so meni — knez-Buoncontu — dedje bili; ker žena, žlahta me je pozabila, mi glava tukaj žalostna k tlom sili.«
- 91 A jaz sem djal: »Katera tajna sila odnesla te je tak od Campaldina, da krst ne vé, kje tvoja je gomila?«
- 94 »O,« mi je djal, »v dolini Casentina potočku Archiano v dalj mudí se, ki vrh Puščave izvira iz Apennina.
- 97 Do tja, kjer staro mu imé gubi se, pribežal sem bil peš, zadet u grlo, za saboj puščajoč krvave lise.
- 100 Ondukaj se okó mi je zaprlo; ‚Marija!‘ izdihnivši sem pal; v poljani mi truplo obležalo je zamrlo.
- 103 Kar zdaj povem, je res; ti tam oznani: ko angel me sprejel je v varstvo svoje, je vrag zavpil: ‚Le spet me ocigani!
- 106 Naj z eno ubogo rešil se solzó je?! Ti vzeli si, kar v človeku večno traja — naj to, kar umrè, občuti kremplje moje!‘
- 109 To veš: kar s tal kot parov vlaga vstaja, kot dež nazaj na zemljo spet udari, do hladnega če v zraku pride kraja.

- 112 Zli duh, ki zlo le delati mu mari,
z nature svoje silo je zasvadel
— prot koncu dneva — veter sè sopari
- 115 in vso dolino je z megló zakadel
med Pratomágnó in Góro grebenito
in črnih je oblakov nagromadel,
- 118 takó, da vláge bilo je ozračje sito;
in lilo je in jarki zalivali
z vodó so se, od zemlje nepopito.
- 121 In celi so potoki koj nastali
in k veletoku drlo to takó je,
da nič valov ni ustavilo v navali.
- 124 Pri izlívú našel trdo truplo moje
je Archian, ki jeze se je penil,
me v Arno gnal in od roké rokó je
- 127 razdrl, ki v križ sem bil skesán jih sklenil,
me z brega k bregu kotaljál je v strugi,
omrežil slednjič s tem, kar je naplenil.« —
- 130 »Oj, ko se vrneš v svet in po vijúgi
se potov noğa trudna ti spočije,«
je tretji jel, ko nehal duh je drugi,
- 133 »takrat se spomni tudi mene, Pije!
Rodila Siena me, Maremma ubila:
to on vé, ki moja roka svoje dní je
- 136 poročni prstan od njegà dobila.«

Opombe. V. 68 nsl. Duh, ki tu govori, je Jakob del Cassero, meščan iz mesteca Fano ob Jadranskem morju; ko je potoval iz Benetk proti zapadu, da bi prišel v Milan, kjer bi imel postati podestà (župan), ga je dal Azzo VIII. d'Este pri mestecu Oriáco v Padovanski ravnini ujeti in umoriti, ker je bil Jakob prekrižal njegove naklepe zoper mesto Bologno. — Kraji med Romagno (izg. Romanjo) in oblastjó Karlovo (t. j. neapolitanskim kraljestvom), t. j. provinca Marca d'Ancona (v tisti pokrajini stoji n. pr. znani Loreto). — Mira — kraj v Padovanski ravnini. — V. 86 nsl. Buonconte, sin Gvidona di Montefeltro, gibelinec, je padel (l. 1289, 11. junija) v bitki pri Kampaldinu, majhni ravnini Kasentina (gorenje doline reke Arno), kjer so bili gibelini poraženi od gvelfovcev (med katerimi se je bojeval tudi 24letni Dante kot konjenik). Truplo knezovo se ni našlo. — V. 112 nsl. Sv. Tomaž Akv. (Summa Theol. I, 122) piše: »Angelji, dobri in hudobni, morejo na telesne stvari uplivati — tudi brez sodelovanja nebesnih teles — n. pr. s tem, da zgosté oblake v dež,« in tako tudi v tem slučaju zli duh uprizori neurje. (Sicer pa neurje tistega večera spričuje »zgodovina.) Zanimivo je, da tudi sv. Avguštin in sv. Tomaž Akv. (Summa Theol. I, 64) menita, da bivajo hudiči deloma v peklu, deloma »in aëre caliginoso«. — V. 130 nsl. Pija, rojena v Sieni, je bila morda iz porodice Tolomei; njen soprog je bil Nello della Pietra de' Pannochieschi, plemič v Maremmi (močvirnati pokrajini ob morju, zapadno od Florence). — Ker se je hotel poročiti z neko drugo (omoženo) ženo, je s svojo roko umoril Pijo ali — kakor trdijo drugi viri — jo je dal umoriti nekemu služabniku.

Metafore. V. 14. Sta come torre ferma . . . je pregovor. — V v. 17. in 18 je metafora vzeta od streljanja v tarčo. — V. 37. Naglica obeh slov se primerja s padcem zvezdnega utrinka ali z bliskanjem po vročem dnevu. — V. 124 nsl. je znamenita personifikacija potoka Archiana.

NARTE VELIKONJA: NA MORJU.

(Konec.)

V.

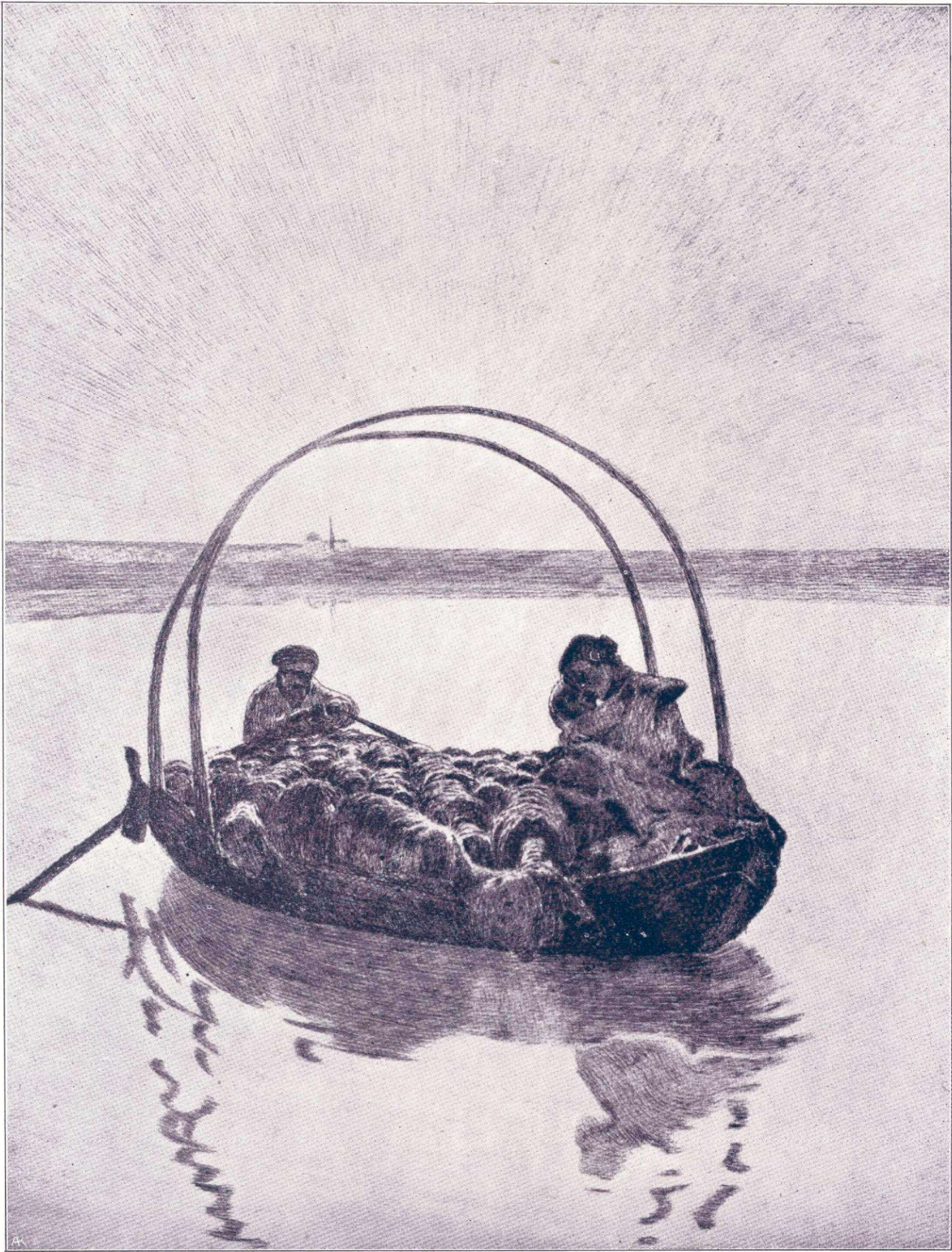
Selda je bila žalostna; pri srcu ji je bilo, kakor da se ji je nekaj potopilo. Nemirno pričakovanje ji je hotelo razbiti senca. V ušesih so ji še vedno zvenele besede, ki jih je rekla Viku; njih pomen je dobival bolj in bolj obraz resnice. Ko je čutila, da se je varala, si je nervozno zatrjevala: »Saj ni res, saj ni res!« Njene misli so plale med Vikom in Žinom, med strašnim studom in trpko bolestjo. V srcu je rastlo prepričanje, da so vse njene tihe sanje in tople slike neresnične, njeno koprnenje po nečem daljnem brezciljno in neopravičeno. Prvič v svojem življenju je občutila neizrazno topo žalost, ki obišče človeka takrat, ko bi bil rad dober, blag in plemenit, pa nima biti komu; prvič v življenju jo je obšla silna želja, imeti koga, ki bi mu odprla srce in mu vse zaupala, se nasmejala in razjokala ob njem. Kako vse drugače je živelo nekdanj v njeni domišljiji! Od Vika je instinktivno pričakovala, da razbije moro, ki je mrtvila vse misli in življenje na barki. »Vsi

ste enaki!« ta beseda se ji je razpredala v zadnje zaključke. Vikov obraz se je polagoma potapljal v družbo, ki je ni razumela; njeno nepokvarjeno srce je s silo tiščalo zavest razočaranja, ki je kljuvalo v prsih, z neko grozo pričakovalo pravega trenutka za črno besedo.

Vedno bolj in bolj se je prepričevala, da je Viko nima rad, da se je lagal; to jo je navdajalo z občutkom osamljenosti in bolesti. »Ali je res tak kakor Žino?« jo je peklo v srcu. Kakor bi naenkrat zašla v tuj svet, se ji je zdelo; vse se je počasi odpiralo, vedno bolj ji je silil pred oči Žinov obraz in od daleč, daleč se ji je bližalo hladno spoznanje, ki ga je zastrupljal Žinov nasmeh. Grda misel, ki ji je vrtala v srce, se ni dala odgnati; stisnila je rameni skupaj in vzkliknila, da bi ji odleglo:

»Moj Bog, saj to ni res!«

Stisnila si je senca in obsedela; na čelu so ji stale potne kaplje, ustnice so ji podrhtavale neizmerne bolečine.

Giovanni Segantini: Ave Maria.

Na lini je zahrkal Perin. Zarentačil je nad žebljem, ki se mu je prijel za rokav, prevrgel par vreč in nato vprašal:

»Ali si morda ti kam založila?«

Deklica se je zdrznila in se ozrla.

»Kaj?«

»Nič — že vidim sam!« je dejal in izvlekel izza deske plašč za krmarja. Ogrnil ga je in se dobrodušno razkoračil:

»To bi bil lep kapitan, ali ne?«

Deklica je videla njegove dolge roke, ki so opletale ob bokih, in se nasmehnila.

»Ali nisem lep, á?« je ponovil. »O, takih fantov je malo, mislim, tako žlahtnih fantov — kapitanov.« Ker Selda le ni hotela odgovoriti, jo je še bolj pozorno pogledal in se začudil:

»Kaj ti je, da se tako držiš? — Ali ti je fant umrl?«

Zadnje vprašanje jo je neprijetno zadelo. »Vedno isto!« ji je prišlo na misel. »Samo o fantih.«

»Saj mi ni nič,« je odgovorila.

»In vendar si tako zamišljena. Ali ti je kdo kaj naredil! Ali je bil Žino? — Tega je že Rok nekoliko ohladil.«

»Kako ohladil?«

Perin je osuplo vprašal, če nič ne ve. Ker je zmajala z glavo, je fant obrazložil dogodek in zatrdil, da bi se bila udušila, če bi ne bilo njega. »S pestmi sta se; z nožem bi se bila, pa sem ga vzel. Ali nisi slišala? Najprej je Žino Roka, potem je Rok Žina, ne, najprej je prišel Viko od tebe, ves poklapljen. Kaj si mu storila? — To je brdek fant.«

Deklica je povescila oči in zardela.

»No, ali ni brdek fant?« je ponovil.

Selda je zrla v tla, čutila, da ji tišče solze v oči, in vprašala:

»Zakaj sta se?«

»Kdo? — Rok in Žino?«

Perin ni čakal njenega odgovora, temveč je nadaljeval:

»Tega ne veš? — To je fantovska zadeva.«

Deklica ni vedela, kaj naj si misli pod fantovsko zadevo.

»Ali se fantje morate pretepati?«

Perinu se je vprašanje zdelo smešno.

»Moramo se ne. Zakaj bi se morali? Pa nauk ti dajem, Selda, da se fantov varuj, in tudi Vika.«

»Tudi Vika?« je ponovila.

»Tudi. Vsakega. Rokova sestra se jih ni. Zato je zajokala in Roku reklo stric in Žinu oče. Zato sta se.«

Perin je mirno razlagal s smehom na ustnah; njegove besede so Seldi parale srce; bilo ji je,

kakor bi jo kdo bil po glavi. »Kaj Žino?« je zajecjlala in obledela. »Kako je to prišlo?«

»Čisto navadno, Selda; Žino je grd človek. Če bi mene ne bilo, bi bilo že po njem.«

»Zdaj razumem!« si je dejala in je čutila, kakor bi se je oprijemalo nekaj opolzlo-tesnega.

»Zdaj razumem vse!« je poudarila; čutila je živo pritisk na pasu in režeči Žinov smeh nad seboj.

»Ti, Perin, to je . . . to je vse ostudno.«

Te besede je izrekla s strašnim poudarkom; tisto strupeno spoznanje ji je zaživelno znova in se hotelo preliti v sovraštvo, gnus in jok. Občutek ozkega vtesnjenja, ozračje, napolnjeno z vonjem po katranu in vinu, jo je še bolj dušilo.

»To je ostudno!« je vzklikala bolj sebi kakor Perinu in se hotela skriti iz čudnega sramu. Zajokala bi rada na glas, da bi ji odleglo do zdaj neznano občutje.

»In kaj dela zdaj Rokova sestra?«

»Kaj dela?« se je zasmeljal. »Ziblje in joče; kaj bi delala!«

Njegov malomarni odgovor je zarezal Seldo v srce; neznana tujka se ji je smilila.

»Ali res, Perin, ali res ni . . .?« Umolknila je, krčevito stisnila roke in nadaljevala. »Ali fantje res nimate drugih misli? — Nič srca nimate!«

»Kdo pravi?« se je zasmeljal. »Kdo pravi, da nimamo, še preveč in . . .« hotel je biti dovtipen, pa je prekinil stavek radi njenega nemirnega pogleda.

»Kaj ti je?«

Deklica je čutila, da ji silijo solze v oči.

»Perin,« je dejala, »povej, ali se zato tako smejete? Kadar me vidite, se smejete. Fantje bi morali drugače, vse drugače. Ali sem res še tako majhna, da ne razumem? Pa razumem, Perin, vse razumem. Kako ste grdi!«

Govorila je naglo, prsi so se ji dvigale; vsa je trepetala.

»In zakaj vse to? Močnejši ste in zato se norčujete.«

Perin je prihajal v zadrego, tlačil svoje dolge roke v plašč in slednjič dejal:

»Bož ve, kaj pravzaprav misliš; jaz nisem nikoli nič bral.«

Selda je nadaljevala:

»Povej — saj boš povedal!« je zaprosila in kri ji je udarila v obraz. »Zakaj me vsi tako čudno gledate? Kadar ste sami, ste vsi drugačni.«

»Vidiš,« je dejal, »če te gledamo, te gledamo pač, ker si lepa in ker te imamo radi.«

»Ali vsi?«

»Seveda vsi; ali bi ne smeli vsi?«

»Ne!«

Giovanni Segantini: Na altani.

Selda je to besedo tako odločno rekla, da je Perin začutil, kako je neroden.

»In že besede so vam take, da lažete, da se prilizujete; vse je umerjeno po tem, kako bi preslepili. Kako je to grdo!«

»Vidiš, to je taka navada; ti ne boš sveta izpreobrnila. Kako je neumno, da govoriva o tem; premlada si še.«

»In kaj, kaj bo, ko bom starejša?«

»Bolj pametno boš mislila in kaj spoznala. Vidiš, spoznati moraš, to je glavno. Zdaj si še otročja.«

Seldo je to zapeklo. Čutila je, da ima sama prav, čutila, da je vse, kar je kdaj mislila, tako spojeno z njenim pričakovanjem, da jo je ta pripomba vznemirila. Nekaj opolzkega se ji je sedalo v srcu in ji jemalo vero v vse tople slike in sanje.

»Moj Bog, kaj je na tem res?«

Misel, ki ji je glodala v srcu, ji je trgala tudi vsako čuvstvo do Vika. Sum, da se je norčeval, jo je polnil z boleznim sovraštvom. Razočaranje, občutek ponižanja, osamelost, zamirajoče koprnenje po nečem daljnem, po topli sreči, po prijateljskem srcu, se je menjavalo hip na hip. Žalilo jo je, da jo imajo za nevednega otroka. »Kaj je na tem res?« To vprašanje jo je mučilo. »Ali sem res samo zato, da se fantje norčujejo?« Uprla je pogled v Perina, ki jo je motril z dobrodušnim nasmehom. Selda ni več zaupala, čudna misel jo je obšla in nehote se je odmaknila.

Bolest, ki ji je kljuvala v srcu, ji je zastrupljala čuvstvovanje; ko se je spomnila, da je oče njeno nagnjenje do Vika imenoval otročarije, si je ugriznila ustnico, da ni zavpila. »Kako lahko smatrajo vse,« si je rekla. »Ali je res vse tako?«

Bolj ko je premišljevala, tem bolj jo je navdajal občutek, kakor bi nekaj zoprnega viselo nekje v zraku in jo hotelo pokriti. Samo ubežati bi hotela, da je ne zaseže in ne uduši.

»Perin,« je vprašala, »ali se povsod tako obnašate?«

»Zakaj bi se ne? — Smejemo se lahko; tudi drugače nam je lahko: klobuk na glavo in — adijo, deklica! A pustiva, kdo bi razkladal! Sicer pa ne vem, kaj pravzaprav hočeš.«

»Da poveš resnico.«

»Resnico, kakšno resnico? Resnico boš že sama spoznala.«

Nastal je mučen molk. Prvi je izpregovoril Perin: »S teboj se godi nekaj, kar mi ni jasno; pomiriti se moraš. Danes je že tako vse narobe; zdi se mi, kakor bi po rokah hodil in nobenega

več ne poznal,« je zaključil in hotel oditi. Ni bil še skozi lino, ko mu je iz ladje udaril krik na uho. Selda je prestrašeno planila k Perinu.

»Kaj je, o Bog, kaj je?«

Ni še rekel besede, ko je tekel Viko po krovu in vpil: »Perin, Andrej, kje sta? — Kapitan, kapitan!«

Njegovo lice je bilo smrtno blede, glas tresoč, kakor bi ga kdo tiščal za vrat.

»Perin, Andrej!«

Fantu je zastajala sapa, mahal je z roko in jecljaje kazal skozi lino. »Kapitan, oba se bosta!«

Na ladjo je legla za hip tesna mora; slišalo se je pljuskanje valov, škripanje jadrnikov in brnenje vrvi; veter je butal v jadra in v valove.

Prvi je prišel do besede Perin: »Kje pa?«

»Spodaj!« je jeknil Viko.

»Zopet sestra!« si je mislil Perin. Iz ladje pa se je razlegel vnovič klic.

»Saj ne nehata!« je dejal Perin in se naglo napotil k lini; isti trenutek se je prikazal Rok, ves krvav po obrazu in srajci. S čudnim bleskom v očeh je stopil pred kapitana in dejal: »Kapitan, zdaj je red!«

Starec se je vzravnal, namrščil obrvi in izbuljil oči v Roka: »Kaj je, kaj praviš?«

»Kapitan, plačal sem mu!« je nadaljeval. »Še malo, pa bi bili šli; ladja je navrtana!«

»Kaj, navrtana?« Kapitan Ferjan je še bolj odprl oči, poteze so se mu podaljšale, kakor bi hotel, da mu v eni sami besedi pove, kaj vse to pomeni. Nato je šinilo nekaj vanj, da je kakor mladenič hitel proti kljunu: »Kje?«

Rok je stopil naprej, za njim drugi. Ko so prišli do ozke linice pod krovom, je kapitan zagrabil Roka za ramo in se zgrozil: »Ti, ti, kaj je to?«

Pred odprtino je ležal na obrazu Žino. Kapitan se je pripognil, prevalil truplo in potipal zapestje: osteklenelo oko je zrlo motno vanj, na obrazu je bil sled krvi, poteze spačene in brez življenja.

»Fant!« je bruhal starec nad Rokom, »zakaj to? Ti si ubil človeka na moji barki, fant!« Njegov glas je bil hripav. Rok pa je nepremično zrl v vodo, ki je curljala skozi luknjo v ladjo.

»Tam, kapitan!« je slednjič rekel in pokazal na curek.

Kapitan pa je hropel: »Umoril si ga!«

»Vem, kapitan,« je naglasil Rok. »Radi sestre sem ga.«

»Ali veš, kaj se to pravi?«

Rok je na strogo starčevo vprašanje odgovoril komaj slišno: »Vem, kapitan.«

»Tako? — Kaj ti je, Selda? — Pojdi proč!«

Selda je obleдела; pogled na spačeni obraz z znamenjem smrti ji je jemal zavest. Slišala je brnenje, nato ji je zaplesalo pred očmi, da ni videla drugega kakor Žinov blede obraz, ki se ji je počasi bližal. Ob zadnji očetovi besedi je zakrilila z rokama, kriknila in omahnila.

Kapitan jo je ujel in dejal:

»Saj pravim; pojdi proč!«

Čutila je, da jo je nekdo dvignil in odnesel. Obšel jo je občutek, da je majhna nekje zaspala in da jo nese v toplo posteljico; vse okrog nje je bilo polno solčnih žarkov in vesele muzike. Sama je nekam hitela brez konca in kraja.

Ko se je zavedla, je ležala na krovu; solnce ji je sijalo v oči. Oče je sedel poleg nje. Pod krovom so ropotali in mašili luknje. Udarci so padali, kakor bi zabijali krsto. Seldo je obšla groza: pred očmi ji je plaval blede Žinov obraz.

Na ladji je bila težka, dušecha soparica. Nihče ni izpregovoril besede. Mrliča je ukazal kapitan pokriti, in ko so ga vprašali, ali naj ga vržejo v morje, je odgovoril: »Stvar mora videti komisija.« Na drugem koncu je čepel Rok, še vedno trepetal razburjenja ter ponavljal z boleznim glasom: »Uboga sestra, uboga moja mala.«

Do večera je bilo slišati samo pljuskanje valov in brnenje vrvi. Viko je sedel na svoji culi, pogledoval, kje je kapitan, ter vselej sedel nazaj, ko se je odpravil, da ga poprosi za službo. Kapitan je grdo gledal in Viko se ga je bal.

Na jadrnici je bilo kakor v rakvi; zavest, da je ž njimi mrlič in morilec, je tiščala nanje kot težko, neznosno breme. Ko je solnce zapadlo, so jadrni že skozi Lošinjski zaliv.

Selda je v polmraku ždela na krovu, upirala pogled na morje, na temne obrise bregov ter si

ni upala pod krov. Ko se je stemnilo in so zagledali pred seboj luči v pristanišču, je deklica planila kvišku, na čelu ji je bil mrzel pot, glas ji je zastal v grlu: pred seboj je zazrla Roka, ki je zavihtel črno stvar v morje: voda je pljusnila, Selda se je nagnila in ujela v zadnjem hipu blesk bledega Žinovega obraza sredi valov. Tisti hip je skočil v valove tudi Rok. Na barki je nastal ropot, kapitan je zrl za Hrvatom, ki je plaval proti bregu, in mrmral sam pri sebi:

»Proklete sitnosti!«

Jadrnica se je ustavila v luki. Ko je odhajal Viko, molče in ne da bi pozdravil, je obšla deklico trpka bridkost. Na ladji ji ni bilo obstanka; v vodi so se zrcalile luči in vsaka se ji je zdela Žinov obraz. Stopila je na pomol in nato hitela ob bregu proti mestu. Boječe se je ustavila na voglu ozke ulice in se plašno ozrla nazaj. Pristanišče je ležalo pred njo, par parnikov je bilo usidranih ob pomolu; klici mornarjev so se razlegali v noč. Selda je čutila v sebi nemir, da bi bežala, bežala kamorkoli. Naslonila se je na vogal ter nepremično zrla na lukko, na parnike, na nebo v daljavi; prevzela jo je čudna omotica, v očeh so se ji zablestele solze. Čutila je, da bi morala bežati, a se ni ganila, dokler ni stopil k njej mlad gospod in jo z nasmehom nagovoril.

Selda je iz njegove besede razbrala nizko, umazano misel; ustne so imele Žinov nasmeh. Zakričala je in se sesedla na tla; ljudje so drli skupaj.

* * *

Odsihmal se Selda ni več smejala; vsakemu, ki ga je srečala, je videla v očeh smehljajoč greh, njene oči z velikimi punčicami so sijale še zmerom kot morje, a v njih je bil izraz velikega spoznanja in razočaranja.

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

Roman iz osemnajstega stoletja.

Mohor Kacafura je sedel ob mraku v pri-
tlični sobi ob vhodu v grofovo kanclij-
sko poslopje in gledal skozi okno preko
mize in praznega vrča na mizi. Mračilo
se je hitro, kajti bila je že pozna jesen. Mohor
Kacafura je zvečer rad tako posedel in se za-
gledal skozi okno. Na klopi ob njem je ležal
rejeni birič Tonin in spal. Birič Tonin je ne-
skončno mnogo spal, kadar je legel. Mohor Kaca-

fura je dobro vedel, da Tonin zelo trdo spi; pa
ne meneč se za to, je pletel nekak dvogovor med
spečim in svojo lastno osebo. Tako je rekel:

»Glej, moj ljubi Tonin, to pravzaprav nobena
služba ni, če spiš. Spal bi vsak hudič, moj ljubi
Tonin!«

Tonin je prijazno posvarilo nevljudno pre-
slišal, zato je Mohor nadaljeval:

»Kadar je človek v službi, ni, da bi spal. Le

zapomni si, Tonin, še v pogubo ti bo spanje, in ti bo!»

Tonin se je udobno obrnil na trdi klopi.

»I nu, pa spi!« je vzdihnil Mohor, »ampak eden ne spi, Mohor Kacafura ne spi in čuje.« Prikimal si je z glavo in govoril: »Zato ker čuješ, gospod Mohor, zato imaš tak nos, da puntarje vohaš. Kdaj sem že vedel, da se puntajo, in Locatelli je šele zdaj doznal, kaj so Tolminci.«

Kacafura je prikimal in tako priznal, da se strinja z gospodom Mohorjem. Dobrodušno robato in zehaje je dostavil:

»Ali kolnejo, zlodji, ko jih tako globimo! Naj le kolnejo; jaz pravim, dokler kolnejo, ni sile, da le molijo ne.« In po premolku je odgovoril Kacafura samemu sebi: »Kaj, da že molijo, praviš, gospod Mohor? Vrag jih vzemi, če molijo.« Kacafura je zopet zazehal in mrmral: »Tonin, zdaj že vidim, da je spanec nalezljiv.«

In Mohor Kacafura se je naslonil na steno, zaprl oči, prekrižal roke nad trebuhom in mrmral dremaje:

»Čuda ne bi bilo, če bi molili. Saj jih slačimo in ne globimo.«

* * *

»Zdaj bosta pa dva vdovca pod eno streho.«

S temi besedami je stopil prekupec Andrej Golja v hišo Valentina Lapajneteta na Šentviški gori, po domače imenovanega tudi »zadnja nadloga«, kakor ga je bil prekrstil domači fajmošter Bandel, ki je smatral pot navkreber k cerkvi za prvo in pot navzdol k Valentinu za zadnjo nadlogo, poleg mnogih drugih, o katerih ni govoril.

Valentin Lapajne je sedel za mizo in nekaj prebiral s kupa žita pred seboj, v kolikor mu je še bilo mogoče vpričo zgoščujočega se mraku. Lapajne je bil skopuh ter koščen in ostrorezan. Z odrevenelimi prsti je mel, da so pokali ko dračje. Neizmerno rad je prebiral s kupa, mislil je pri tem na groše. Obličje je bilo možu neprijazno, mrmral je polglasno čez galjote. Tonin mu je bil prišel pred uro v hišo in je zdaj spal za pečjo.

Valentin Lapajne je dvignil glavo ob nenadnem pozdravu, zamežikal in dejal nevoljno:

»Ali drže vsem pijancem nocoj poti k meni?«

»Ali sem pijan?« je grozil Golja. »Misliš, da sem ko ti, ki se požganka natepeš pa pod sod ležeš!«

»Je ne dobiš kaplje pri meni!« bi se bil pridušil Lapajne.

»Požganek boš tudi tajil, ki vsa hiša po njem diši?«

»Tamle, galjotu, sem ga skuhal, da bi ga zlepa iz hiše spravil,« je govoril Lapajne. »Pa mi ga je mrcina pod mizo zmetal in opljuval.«

Valentin se je dvignil in dejal prijazneje:

»Ven mi ga nesi, Andrej, ki se galjotov ne bojiš.«

Golja se je zakrohotal:

»Mari sem z Grahovega sem gor prilezel, da bom biriče v Tolmin nosil?«

Golja je sedel za mizo. Valentinu je za hip šinila groza v ude, če ni morda Andrej domenjen z biričem, da ga oropata. Tedaj je dejal Golja:

»Vola prodajaš, zdaj veš, zakaj sem prišel!«

Valentin se je ob tej vesti pomiril, skomizgnil z ramo in dejal:

»Ne vem, ali bi, ali ne bi! Kdo te je napravil?«

»Naj me napravi, kdor če,« je odgovoril Andrej, »ti govori naravnost. Saj ga moraš prodati!«

»Zakaj, da bi ga moral?«

»Ali ti ni ohromel, da je komaj za mesnico?«

»Ohromel,« se je smejal suhotno Valentin, »ali je to kaka marnja? Še spoznal ga ne boš, tako rahlo šepa!«

»Kaj ljudi slepariš, nadloga?« je kriknil Andrej in udaril ob mizo.

»Saj ne rečem, za vožnjo ni,« je pridržaval Andrej Goljo. Res je dejal Andrej manj jezno:

»Pa bi vsaj luč prižgal, da se bova videla!«

»Saj se slišiva tudi v temi,« je menil Valentin. Vendar se je dvignil in šel prižigat k ognju v peči malo oljenko in jo nato zataknil v špranjo ob vratih. Duh kostenčevega, doma pridelanega olja je udaril Golji v nos. Nevoljen je stresel glavo in segel pod jopič po bučasto čutaro ter jo nagnil. Z žejnimi očmi se je zagledal Valentin vanj in pripomnil:

»Pa si se delal, ko da si še tešč.«

Golja je ponudil čutaro Valentinu:

»Na,« je dejal, »in pametno govori. Nisem ga še videl, pa ti ponudim zanj štirideset goldinarjev.«

Valentin je pil in mislil:

»Štirideset si rekel, dal boš petdeset!« Vrnil je čutaro čez mizo in zmajal z glavo: »Ne pojde, Andrej! Šeststo funtov ga je, pa mi ponujaš štirideset.«

»Petsto ga je!« je odvrnil Golija, se nagnil po oljenko, jo položil na mizo in dostavil:

»Ali veš, koliko dobiš od mesarjev zanj? Štirideset goldinarjev dobiš, pa devet goldinarjev boš daca plačal, po novi meri od funta sold.«

»Ali pa tudi ne!« je odvrnil Valentin. »Saj nisi sam, ki hodi ponoči, ko naš fajmošter spe.«

»Le veseli se Grošlja!« je dejal pikro Golja; »povem ti, da ima Grošelj kranjske živine dovolj, ki je funt po dva solda.«

»Pa pojdi še ti na Kranjsko ponjo!«

Kljub temu se je Valentin istočasno dvignil z Goljo, ki je bil prijel oljenko. Šla sta ogledovat živino in sta pustila pijanega biriča samega v temi. Zdrknil je bil s klopi ob peči na tla, ne da bi se prebudil.

»Petinštirideset sva rekla,« je menil Golja, ko sta se vrnila iz hleva.

»Petdeset sem rekel,« je popravil Valentin.

»Kaj spi?« je pokazal Golja na biriča.

»Drva nacepiš na njem!« ga je pomiril Valentin. Golja je udaril ob mizo:

»Torej tak si, da ni groša ne pustiš?«

»Ne groša. Kar je žival vredna! Petdeset.«

Golja se je dvignil in nato oblastno sedel, tako, da je odrinil Valentina pred okno. On sam je gledal nekam mimo Valentinove glave skozi okno. Molčala sta oba. Hipoma pa je izvlekel Golja denar in vrgel petdeset goldinarjev na mizo pred Valentina.

»Le šteje,« je zavpil, »niso obrezani, pa na duši naj ti gore!«

»Kako govoriš!« se je ustrašil Valentin in začel šteti.

»Nakrmil mi boš žival, da mi na poti ne pogine!« je govoril Golja, dočim je Valentin prenehal s štetjem in zavohal v zrak:

»Diši, kakor bi se nekaj smodilo.«

»Tvoj požganek diši in pa olje kostenčevo!« je odvrnil Golja.

»Naj diši,« se je umiril Valentin, segel po umazano cunjo, pobral vanjo denar in ga potisnil v predal v mizi.

»Roko daj, da bo kupčija v redu!« je dejal Golja in vstal.

»O, saj je tudi brez tega sklenjena!«

»Nakrmit grem žival,« je rekel Golja, vzela oljenico in odprl vrata.

»Pa nakrmi!« je odvrnil Valentin in obsedel v temi. In je hitro segel v mizni predal po denar, da ga v temi položi na skrivnejše mesto. Toda tisti hip je kriknil zunaj Golja na ves glas:

»Valentin, za božje ime, hlev ti gori!

Valentin se je ozrl skozi okno, in glej, čez ves prostor med hišo in hlevom je bil razlit svit ognja.

»Kupčija ne velja!« je vpil zunaj Golja.

»Velja!« je zaklical Valentin, vrgel denar v miznico in planil iz hiše in proti hlevu. Tedaj je Golja skočil skozi odprta vrata v sobo, odprl naglo predalček, upihnil oljenko, pograbil biriča, si ga vrgel na rame ter izginil iz hiše in robantil:

»Zlodjeva nadloga! Kje ima vodo? Naj mu zgori, pa naj mu!«

V temi pred njim se je izvila izza stene temna senca.

»Tomaž, si ti?« je zašepetal Golja.

»Jaz,« je odvrnila senca.

Golja mu je vrgel biriča v roke in siknil:

»Vleci mrcino, kolikor daleč moreš, pa počakaj, da pridem z volom.«

»In denar?« je vprašal Tomaž, Goljev hlapec.

»Ni treba,« je dejal Golja, »je šlo drugače!«

»Andrej, hiti, vode!« je vpil od hleva sem Valentin. Golja je skočil h kapnici, zajel v vedro vode in planil k hlevu, kjer je Valentin z divjo ljutostjo razmetaval kup tlečega sena. Moža sta hitela gasiti in miriti živino, šepasteža vola, molzno kravo in par ovac, ko je zapel z griča zvon.

»Plat bijejo!« je sopesel Valentin.

»Naj,« je dejal Golja. »Kar vola odpeljem, pa se izgovoriš, da so ti ga ukradli in ti zažgali!«

»To si pametno rekel!« je vzkliknil Lapajne. Par hipov pozneje je vlekkel Golja kupljenega vola proti Grahovemu, dočim se je od Lapajneti sem razlegalo glasno vpitje Valentinovo, ki je tarnal, da so mu vola ukradli in skoro hlev zažgali. Golja je še slišal, da je nekdo pripomnil, če ne bo dacarjev brat, domači fajmošter, tudi ukradenega vola popisal, kakor vso prodano živino od Želinja do Kobarida. Potem je vse utihnilo. Pred Goljo na stezi je stal Tomaž s spečim Toninom. Pot se je spuščala v dolino.

»Pod breg ga vleciva do prvega senjaka,« je dejal Golja, »da mrcina ne bo zopet v vas lezel.«

»Kaj je pa naredil, da ga vlačiva ko meh moke?« je vprašal hlapec.

»Nadlogo je okradel!« se je zasmel Golja. —

Valentin je stopil tisti čas v izbo. V temi so hreščali njegovi prsti, ko si je mel zadovoljno roke. Šel je in vzel iz peči tresko ter stopil v izbo. Celo nič se ni začudil, ko je zagledal ugaslo oljenico na mizi. Prižgal jo je in tresko varno pohodil. Tedaj je videl, da biriča ni več za pečjo, in se je pošalil:

»Vola so mi ukradli in tolminsko pijano kravo mi je tudi nekdo odnesel.«

Sam s seboj zadovoljen, si je pomel roke, sedel k mizi, odprl mizni predal in segel vanj.

»No,« je zakrakal, »ali sem tako globoko potisnil?«

In segel je globlje v miznico. Obraz mu je spreletela bojazen. Z obema rokama je potegnil predalček in nagnil nadenj glavo, da so mu kodri zacvrčali nad oljenico. Ves žolt v obraz, še bolj koničast ko kdaj prej, je bulil v praznino. Hipoma

pa se je stresel ko mrzliččen, ošinil z brezmejno strastjo kot ob peči in zahropel:

»Galjot zlodjev! Pijanega se je delal in me je okradel!«

In zopet se je stresel. Iz suhega oprsja se mu je izvilo rjoventju podobno stokanje. Oljenka je ugašala in polnila sobo z odurnim vzduhom po kostenčevem olju.

Tako se je zgodilo, da je Lapajne plačal puntarski groš . . .

* * *

Ob mraku se je napravil kmet Bizalj, tisti, ki je v prepovedancu na Kolovratu preklje sekal, mimo tolminske oblastnije domov in je videl za oknom ob vratih jezno lice Mohorja Kacafure. Mohor Kacafura je bil bridko slabe volje, bodisi, ker ga je zaradi slabega vremena v nogi trgalo, bodisi zato, ker je bil že pred uro poslal Tonina po vino v krčmo in se Tonin očitno ni mislil vrniti. Mohor Kacafura je poslal drugega biriča po Tonina. Ta se je vrnil sam, češ, da o Toninu ni ne duha, ne sluha, in da je najbrž šel v Volče do Matka.

Mohor je menil, da mu je vseeno, kam je šel, a za denar, ki mu ga je odnesel, da mu ne ostane dolžan. Previdnejši od prej, je poslal zdaj domačo služkinjo, staro, izkušnjave preganjajočo ženo, po vino. Tako je čakal zdaj ob vrču dvakrat plačanega vina, bi se li ne vrnila izgubljena garjevica v osebi zaspanega in žejnega Tonina.

Bizalj mu je bil v hoji nekam podoben. Prevarjen na prvi hip, je Mohor zavpil nad njim:

»Kozarščan zlodjev, ali ne znaš iz Tolmina domov? Si spet sedel pri de Facisu.«

»Sem za svoje!« je dejal Bizalj.

»Za de Facisa imate denar, za davek se pa puntate,« je učil očetovski Mohor. »Prav ima Bandel, če vam bo rubil.«

»Kradel!« je jeknil Bizalj.

»Ga pojedete tožit k cesarju, kakor našega gospoda?« je vprašal strupeno Mohor.

»Ne pojedemo!« je menil Bizalj.

Mohor se je nekoliko udobrovoljil:

»Zato pa tembolj kolnete, sem slišal, vi Tolminci!«

»O ne, zdaj molimo!«

»Saj lahko! Še svetnico imate na Modrejcih, ki vse naprej ve, da bo biriča hudič zadušil in da bodo grofa uši snedle.«

Bizalj ni rekel nobene in je šel. Mohor pa se je udaril pred čelo:

»Kadar Tolminec moli, misli na vraga!« — Mohor si je prikimal z glavo in dejal: »Ampak, gospod Mohor, zdaj vidiš — očitno se puntajo in grozijo!«

Mohor je krepko potegnil iz vrča. — Ko se je zgostil mrak, mu je prinesla stara služkinja večerjo. Da biriči kvartajo nekje v Tolminu, je izvedel, in da Tonina še ni.

»Če kvartajo,« je dejal Mohor, »jih do jutra ne bo domov. Toninu pa vrata zapri. Naj spi potep, kjer hoče; mi je denar zapil!«

Kmalu so zunaj zaškripala vrata. Kacafura se je spravil v posteljo, potem ko se je uveril, da noč ne bo pregorka in da bo Toninu trda predla pred vrati na klopi, ko se vrne.

»Da bi se le vrnil!« je mrmral in se skromno nadejal, da je morda omogočil Toninu žaltavo noč. Tako je zaspal. Pozno ponoči se je zbudil in zaslišal zunaj nekak šum.

»Aha,« se je pretegnil Mohor, »si zunaj, Tonin? Sladko spi, Tonin!« Z velikim zadoščenjem je dognal, da ga tudi v nogi ne trga več. Objestno lepo mu je bilo na gorkem in v polsnu je šel daven spomin mimo njegovih sanj in je mrmral:

»Troppo onorevole per un Tulminotto, troppo onorevole, signorina Mariutta!« —

Prebudil se je s prvim dnem, otipal nogo in videl, da je dobra. Zlezal je v gorke suknjate čevlje in stopil k oknu. Za dobro ped pod oknom na kameniti klopi je ležal Tonin. Mohor je okno oprezno odprl in segel Toninu za ušesa:

»Tak si torej, moj ljubi Tonin!«

Toninu je glava težko padla na klop, telo je zdrknilo s klopi na tla, kakor mrtvo.

»Sveta Mati božja, ali si zmrznil?« je kriknil Mohor in hitel iz sobe, kričeč: »Spi, mrcina pijana, ko klada spi!«

Odprl je vrata in skočil k ležečemu:

»Tonin!«

Šele zdaj je opazil izbuljene, steklene Toninove oči v modrem obrazu. In je videl pod odpeto srajco na vratu rdečesive lise.

Mohor je odskočil in kriknil:

»Hudič ga je zadušil!«

Nekaj ženic se je od kdove kod zbralo okoli mrliča. Šle so menda k maši. Med njimi je bil suh, tresoč se človek, Valentin Lapajne. In Valentin je vprašal:

»Ljube ženice, kaj pa je?«

»Hudič ga je zadušil,« je ponovila ena za Mohorjem, druga se je prekrižala in dostavila:

»Kraguljeva teta je vedela!« . . . (Dalje.)

II. PRINCIP IN ZISTEM NJEGOV.

Srednjeveška umetnost (ali: stara »moderna«) romanskih literatur teži izrazito, stremí dosledno za organizmi forme. Soglasno s takratno upodablja-jočo umetnostjo romansko, posebej italijansko! In to stremljenje je takó veliko in silno, da je romanskemu plemenu prav po grško problem estetskega užitka, vir nenavadne lepote golo vstvarjanje in oblikovanje že same in edine forme ter njenih umetniških kvalitét — brez ozira na vsebino ali t. zv. »notranjo idejo«, ki je romanskemu umetniku pogostoma celó nekaj postranskega v njegovem delu ter nekaj zanj malo važnega, vsaj manj važnega ko — forma sama! Oblikovanje forme — radi forme same, vstvarjanje formalnega organizma radi organizma kot samobitnega dejstva, to mu je zadosten cilj, večkrat celó glavni če že ne edini cilj, — napora in truda vreden problem, dostojen problem umetnosti.

Kakó je n. pr. že gorenja Dantejeva »ballata« lep vzgled te vrste dejstva! Forma mu je problem zase, vsebina pa drugó samobitno dejstvo zase, ločeno od forme. Kot samostojen organizem zase vstvarja formalno celoto, neko samobitno teló, brez ozira na vsebino, ki gré sama zase spet svoja lastna pota brez obzira na arhitektonski sklad, arhitektonske zareze in odstavke formalnega organizma: svojega telesa! Podal nam je Dante sam to-le meditacijo o vsebini svoje »ballate«: »Ta balada se delí na tri dele. V prvem jej naročam kam pojdi, ter jo hrabrim, da bi bolj gotovo šla; in naročam, v čigavo družbo naj se dene, če hoče varno hoditi in prav brez vsake nevarnosti. V drugem naročam, kar jej tiče skrbeti da izvrši; v tretjem jej dovoljujem odpotovati kadar hoče, njeno potovanje izročevaje v roké sreči. Drugi del začjenja tam: »Con dolce suono...«; tretji tam: »Gentil ballata...«.¹

Takó Dante sam. Označil sem te z njegovo lastno besedo določene vsebinske odstavke v gorenjem ponatisku njegove pesmi s topo črko, da vidi in opazi že oko sámó kje začenjajo, ter da brez težave in naporov na prvi pogled preméri, kakó se brez vsake soodnosnosti križajo z arhitektonskimi odstavki forme, ki jih režejo strofe-decime v celoto. Mejsbojni obziri in odnosi forme na vsebino, oz. vsebine na formo so bili problem zase, problem razvoja, ki je šele ščasoma naglasil in pod vplivi grške literarne umetnosti, torej literarne antike, obveljavil zahtevo paralelne dispozicije misli (»vsebine«) po vnanjih arhitektonskih odmorih formalnega organizma, dotični vsebini določenega za vnanje teló njeno. Vplivi antike so oblikovali in čistili — »slog«, poseben »slog«, »arhitektonski slog« romanske, posebej italijanske poezije; študij antike, posebej Pindarja in Sofokleja, Virgila in predvsem Horáca, je čistil in pospeševal že v Danteju pričeti razvoj moderne literarne Italije navzgor do končne dozorelosti: do po-

polne soskladnosti vsebine in oblike. Strogo soskladna delitev vsebine po arhitektonskih odstavkih forme je višek razvoja, je končni najvišji uspeh umetniške dozorelosti »sloga« — té vrste in té smerí. In na tej táki stopinji popolnoma dozorelega »sloga«, ter v smislu te táke najvišje zahteve oblikuje pri nas v svoji poeziji dosledno in načeloma naš romantik Prešeren — kot umetnik: Prešeren, — mojster »arhitektonskega sloga« v moderni poeziji!

»Stalni« verzi, »stalne« strofe romanskih literatur so sad in rezultat tiste značilne poteze, tistega »arhitektonskega« težénja romanskih plemén: vsi »stalni« organizmi, ki jih je izoblikovala posebej francoska, laška in španska literarna umetnost po gotovih principih, vsakokrat po jasno premišljeni, do jasne svésti dozoreli ideji kot arhitektonsko formirane oblike: jambski enajsterec laški, trohejski osmerek španski; tercina, sestina, stanca, sonet, pa tudi tista »anakreontska« strofa-sestina, »stalna« strofa zase, ki si jo je izvolil in izbral Prešeren iz podedovanega zaklada stare tradicije za svojo podoknico »Lúna síje«. A nele verzov in strof-organizmov, ampak oblikovala je romanska umetnost iz strof nadalje v dosledni potezi pa tudi še višje formalne organizme, — zisteme višje vrste, kakor n. pr. sonetni venec, dasi ne le tega samega! Razvijali pa so se in se logično razvili ti višji organizmi forme kakor rastlina iz svojega zrna organsko iz strofe kot organizma nižje vrste: vsakteri izmej njih poslej zase vedno neka nova, organska, enotna celota arhitektonska, na podlagi ter v smislu neke gotove, táke ali táke, a vedno prav jasno določene ideje.

In takó tudi — »glosa«! Izoblikovala pa jo je kot samosvoj organizem forme — španska literarna umetnost.¹ In sicer polagoma, stopnjema, ščasoma šele do sedanje stalno utrjene zakonitosti: iz neznatnih in gibko se prelivajočih pričetkov po dolgi poti do zakonito ustaljenega — »tipa«, ki je zdaj njen, le njej, le tej formi svojski kriterij. Ne dá se, da bi rekel kar takó povsod dognati tisti prvotni motiv, ki je iz njegove impulzivne kali dozorel na kraju razvoja dotični organizem umetnosti, ter potem zasledovati razvoj dejstva od prvih, najprvotnejših faz navzgor

¹ Poseben dokaz o tem dejstvu moram opustiti na tem mestu. Primerjaj pa v Gröberju (l. c., II./2, 276 pod črto) rezultat drugega truda: »Sollten auch die Wurzeln der Glosse und der *esparsa* wirklich in der Provence sein und sollte selbst das *vilancete* mit der prov. *dança* oder dem nordfrz. *virtails* und *rondel* eng zusammenhängen (woran man angesichts der bunt mannigfaltigen Versuche des *Canc. Musical* zweifeln darf), so sind sie doch durch die Einkleidung in das peninsulare Gewand der Kurzzeilen, und durch den spanischen Geist, mit dem man sie füllte, neue und eigentümliche hispanische Gestaltungen geworden, an denen nichts fremdartig aussieht.« (C. Michaëlis de Vasconcellos & Th. Braga, *Gesch. der portugiesischen Litteratur.*)

¹ La »Vita Nuova«. Neposredno za balado.

do zadnje roke; zgodovina nam je le redkokdaj ohranila — dokumente! Ob »glosi« pa imamo res redko, zato dragoceno izjemo. Dvakratno dragoceno, ker je v njej lep vzgled, kakó je romanska natura takoj sledila svojemu teženju, da oblikuje formalne organizme v svoji umetnosti, če je le dobila rodoviten impulz v tej smeri. Dà, dragocen vzgled, kakó si je znala tak svoji naturi primeren impulz zajeti iz sodobne kulture: vstvariti si ga sama iz družabnih razmer svojega časa, iz šeg in navad (recimo: iz »mode«) dotičnih dni samih, — ter ga potem obveljaviti in razvijati, da je iz njega res z matematično logiko vzrastlo lepo organsko dejstvo, ki stoji dandanes pred našimi očmi sicer kot tuja nam uganka forme, kot dozdevna kaprica »zaongavljenih možgan«, kot nekaka gola slučajnost brez globlje misli ter brez posebnega pomena. A vse to le dozdevno, ko je vendar to dejstvo preteklosti — izraz živega duhá in realizacija teženja dotičnih dob: izraz tistodobnega čuta, ki si je iskal utehe in zadostitve, iskal tolažbe in užitkov v svojem posebnem, takratni kulturi ustrezajočem, zeló slikovitem »slogu«, čigar teženje, cilj so bili (kaj se pač hoče!) arhitektonski organizmi.

»Glosa« je tak organizem forme. Organizem, ki je — produkt in rezultat organskega razvoja. Arhitektonska forma, ki je — organizem po logiki pravega in popolnega zistema arhitektonskega.

Dokaz izpričaj resničnost dejstva!

Dokumentarnega gradiva za ta dokaz o postanku in razvoju »glose« pa nam nudi na izobilje portugalski vir »Cancioneiro geral« de Resende, zbirka zeló starih tradicij dvorne poezije portugalske; kaže namreč za razumevanje španske »glose« poseči k sosedu Portugizu ter raztegniti problem preko mejá španske literature, ker so portugalske tradicije starodavnejše od španskih ter je bila španska poezija v vednih in tesnih stikih z umetnostjo portugalsko.¹ Za špansko poezijo pa naj nam služi kot vir soodnosnih, portugalskim paralelnih vzgledov »Cancionero y romancero«, ki ga je izdal Avg. Duran ter ga je imel Čop sam v svoji zasebni biblioteki.²

¹ Cancioneiro geral. Altportugiesische Liedersammlung des Edeln Garcia de Resende. Neu herausgegeben von Dr. E. H. v. Kausler. (Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart: XV. Erster Band. Stuttgart 1846; XVII. Zweiter Band. Stuttgart 1848; XXVI. Dritter Band. Stuttgart 1852.) — Po tej izdaji citiram v pričujoči razpravi, in sicer tako, da dodajam v oklepju zvezek in stran, n. pr. [II./110]. Prva dva zvezka: ljublj. licejka, sign. 7844; vse tri: dunajska vseučiliška biblioteka, sign. I 194340. O tej svetovno slavni zbirki Resendovi prim. Gröber G., Grundriss der romanischen Philologie II./2, na str. 164/280: »Das allgemeine Liederbuch«; pa tudi: Beller mann Chr. Fr., Die alten Liederbücher der Portugiesen oder Beiträge zur Geschichte der portugiesischen Poesie vom dreizehnten bis zum Anfang des sechzehnten Jahrhunderts, nebst Proben aus Handschriften und alten Drucken. Berlin, 1840. (na str. 32/42: Das Liederbuch des Garcia de Resende. Licejka: 29364).

² Cancionero y romancero | de | coplas y canciones | de arte menor, | letras, letrillas, romances cortos y glosas anteriores al siglo XVIII, | pertenecientes á los géneros Doctrinal, Amatorio, Jocosos, Satírico, &c. | Por D. Agustín Duran. | Madrid: | Imprenta de D. Eusebio Aguado. | 1829. |(V Čopovi knjižnici pod števil. 873).

Prvi izmed obedveh virov je po svoji kakovosti — to treba vedeti, — zbornik prave pristne in same dvorne poezije. Vse, kar je doživljal dvor resnega in veselega, odmeva iz tega historičnega dokumenta: šumne svečanosti in slavnosti z viteškimi turnirji, pa tudi tihi dnevi in večeri, ki so njih središče bile dvorne dame, se zrcalijo v poklonih in zabavljicah, v slavospvih in dovtipih. Ozračje dvora je rodilo to poezijo, ki »poje — dela vitezov junaške, in deklet oči nebeške, srca od njih ognja vžgane«, prav kakor Prešernov slavni pevec v Turjaški Rozamundi. Izvor svoj ima ta poezija torej v stilizirano umerjenem življenju najvišjih socialnih slojev, vkovanih v tesne socialne forme in strogo etiketo; bila pa jej je glavna dolžnost, da skrbi tej siti in rafinirani sferi, — kralju in njegovemu dvoru za razvedrilo in družabno zabavo; odtod tisti njen posebni znak, da razmotriva probleme vsakdanjega sodobnega dneva, da jih razrešuje v vprašanih in odgovorih, z neko strogo etiketo po šegi dvora, a tudi z intimno dovtipnostjo ter celó razposajeno satiro. Dobra volja, dovtip in smeh, krajši čas, kratka zabava, to je bila vsakdanja naloga dvornega poeta! In iz te tendence je vzniknila ter se do čudovite popolnosti in do obče priljubljenosti razvila posebna vrsta, recimo rajši naravnost manira poezije, ki si ni volila za snov kakega vnanjega dogodka ali kake individualno-osebne ideje, ampak za svoj impulz živo besedo slučajne vsakdanje konverzacije, posebno izreke kake dame ali devizo kakega viteza, ter razvila iz te kalí poseben spev, oblikovaje si v ta namen prav posebne forme. Dovtipno zasukati smisel dotične besede, resno razmotrivati idejo in pomembnost devize, bistroumno razglašljati ter v epigramsko ost preokreniti frazo, ter tako z nepričakovano soljó duhá zabavati dvor, posebno damske družbe, ter s fino pozornostjo častiti dvorne osebnosti, — to je bil cilj. »Glosiranje«, »parafraziranje«, »variranje« prejetega besedila, sentence, fraze, devize itd. je postalo posebna točka dvorne zabave ter posebna poteza dvornega občevanja, ker je to poigravanje z besedami omogočalo družabno zblížavanje in odklanjanje, poklone in satiro, ter je posebej ugajalo meditativno vzgojeni naturi španskega in portugalskega plemena. Nastala je tradicija, ukoreninila se posebna manira, izoblikovala se dvorna šega, ki je bila rodovitna, neizčrpna žila dvorni poeziji, in bila tudi ugodni predpogoj za postanek in dosleden razvoj gotovih »stalnih« form, ki so postale pesniška tradicija, postale pravilo v tem žanru poezije. In zoreli so iz te tradicionalne poteze — organizmi forme po čutu in okusu plemena; in dozorela je na gotovi stopinji razvojnega zistema med njimi tudi — »glosa«. Zavedeti se treba torej tistega duhá in tiste kulture, ki je iz njih vzrastla, če hočemo razumeti njen postanek in njeno obliko.¹

¹ Gröber, l. c. II./2., 264: »die Pflieger der Dichtkunst lebten und wirkten sämtlich am königl. Hofe in festgeschlossenen Kreise, wandelten sämtlich die gleichen Wege, und entnahmen die Motive zu ihren zumeist für den Augenblick bestimmten Werken dem geselligen Palastleben.« Odtod v vsej tej poeziji: »eine typische Familienähnlichkeit«; in kar se tiče oblike: »Bevorzugung relativ beschränkter, immer wiederkehrender Modeformen.« (Carolina Michaëlis de Vasconcellos & Theophilo Braga, Geschichte der portugiesischen Litteratur.)

Rastel pa je razvoj formalnega zistema — v treh stopinjah.

Prva stopinja.

Kal zistema je četveroverzna strofa: »quadra«. In odkod? Romanca je vstvarila tradicijo; romanca, ki je asonirala, z asonancami vezala po štiri in štiri verze v samostojno formalno celoto.¹ Le da namestu asonanc v »quadri« nastopajo in veljajo rime.

Za vzgled bodi primer, ko pesnik - kavalir na motiv dvorne dame šaljivo odklanja vsak odgovor, kakor to izrecno pripominja tudi naslov² nad verzi:

Se mas querer rrezoar	a'
sobelo que'e allegado,	b
dé-se a vista ho cuydado,	b
& despoys ho sospirar. ³	a'.

Cancioneiro geral, l. c. I./42.

Rime pa niso v tej četveroverzni strofi možne in dovoljene morda le na obklep, ampak so povsem svobodne, kar naj izpričata še dva nadaljnja, naslednja dva primera iste vrste ter iz iste zbirke:

Se estes competidores	a	Ho que mandey, o que dyse,	a
querem se guyr este feyto,	b	hyso torno a mandar;	b';
ordenem precuradores,	a	nam ey jamays d'ennouar,	b'
& diguam de seu dereyto. ⁴	b.	porem: quod escripse, escripse. ⁵	a.

Cancioneiro geral, l. c. I./3.

Cancioneiro geral, l. c. I./80.

To bi bila prva, najprimitivnejša faza prve stopinje zistema. Kako zelo, prav naravnost do nedostatnosti primitivna pa je ta faza, začuti zlahka vsakdo sam, če se le ob njej spomni bistva, t. j. načelne določbe: da bodi po vsebini svoji četveroverzna strofa preliv (»variacija« ali »parafraza«) nekega vnanjega impulza, neke od zunaj prejete besede in njene misli. V tej najprvotnejši fazi pa o prvotnem impulzu samem ni sledú; »variacija« zabriše ter zastré tisto besedo, tisti stavek ali izrek, motiv, ki jo je povzročil; nič več ni zaslediti ter iz »variacije« same ugotoviti ali vsaj od daleč uganiti tisto iskro, tisti utrinek, ki jej je bil — »motto«.

Da vsprejmi ter vpleti pesnik v svojo »variacijo« tudi tisto izvirno besedilo, čigar preliv je in bodi »quadra«, ter da takó ohrani v svoji »parafrazi« pesnik

¹ Prim. po prvo strofo v Prešernovih romancah »Hčere svet« in »Učenec«.

² Desembarguo que a senhora mandou pôr no feyto, pera satisfazer ao dito das partes antes de dar sentença.

³ Bolj če se mamim za odgovor na to, kar (mi) je citirano, moj delež je pri tem v sedanjosti tiha (nema) bol, in za bodoče (glasno) vzdihovanje.

⁴ Z naslovom: »Desembargo posto nas costas desta petyçam por mandado da dyta senhora.«

⁵ Z naslovom: »Desembargo da dita senhora, posto nas costas desta emformaçam que por parte do sospirar se deu.«

prejeti motiv ali »motto« z lastnimi besedami njegovimi: ta ideja je rodila novo, višjo in popolnejšo fazo iste stopinje zistema. A kam naj vsprejme, kam naj postavi pesnik v svojo »parafrazo« izvirnik besedila, izvirni tekst tiste impulzivne kalí, ki jej veljá in ki jo razvija »quadra«? Obveljalo je, da — na konec! In udejevala sta idejo dva različna, zeló preprosta tipa forme, — obadva načina, ki sta bila tu pod takimi pogoji sploh edina možna:

a) Da izvirno besedilo impulzivnega motiva pesnik ali vplete v okvir četveroverstične strofe same, ne da bi jo kot »quadro« kršil, na konec v četrti verz njen; kakor n. pr. v strofi z izrekom »vsaki dan in vsako uro«:

Uossa pouca fee, senhora,	a
& vossa gram crueldade	b
me matam sem piadade	b
cada dia & cada ora.	a.

Garçia de Resende. [III./615],

kar naj nam potrdita kot stalno pravilo še dve varianti:

α) na motiv »Tako slabo da obupujem«:	β) na izrek »želim si, ne želeli«:		
Esperey, jaa nam espero	a	Sy con ssolo em vos pensar	a'
de mais vos seruir, senhora;	b	vida tam triste poseo,	b
pois de fazeys cada ora	b	aquelho, que maas deseo,	b
tanto mal que desespero.	a.	deseo no desear.	a'.

Garçia de Resende. [III./607].

Duarte da Gama. [II./502].¹

b) Ali pa da izrabi pesnik po starejši tradiciji tudi tu vse štiri verze, torej vso »quadro« za svojo parafrazo, »motto« sam pa da jej pristavi kot nov, samostojen verz, ki se pridruži torej »quadri« kot peti; n. pr.:

Poys m'assy soube perder,	a'
& por tam justa querela,	b
vede como pode ser,	a',
que leyxe de vos querer	a'
nesta vyda & depois d'ela.	b.

Garçia de Resende. [III./594].²

kar naj posebej radi rim izpopolnita še dva vzgleda:

α)	β)		
Que causeys meu padeçer,	a'	Yo gane por os myrar,	a'
que dobreys minha payxam,	b'	mys dias puestos em fim,	b'
que me lançeys a perder,	a'	las noches mal ssospirar;	a'
com tudo semprey de ter	a'	y nunca puedo quitar	a'
milhor fee que gualardam.	b'.	secreto dolor de my.	x'.

Garçia de Resende. [III./611].³

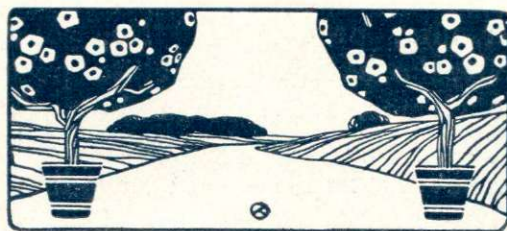
Jorge de Resende. [III./351].

Izčrpana je s tem prva stopinja vsa. A kje je tisti moment njen, ki nas tu posebej zanima? (Dalje.)

¹ S pripombo v naslovu: »A este moto d'huma senhora que diz: Deseo non desear.«

² Z opombo: »a este moto d'uma senhora.«

³ Z opazko v naslovu: »a este moto, que lhe mandou esta molher.«

KNJIŽEVNOST.

Rudolf Hans Bartsch in njegov najnovejši roman: »Gospa Utta in lovec«. («Frau Utta und der Jäger».) Mnogo premalo se brigamo Slovenci za tega nadarjenega sina naših krajev, ki je izza svojega romana »Das deutsche Leid« (Nemška bol) prešel popolnoma v protislovenski in protiverski tabor. Tudi v zgornjem, ravnokar izšlem romanu se je povrnil v naše kraje, sedaj že na štajersko-kranjsko mejo ob Savi. Ondi stoji grad Straža, posest starega nemškega grofovskega rodu Heydenreichov. Zadnji izmed zastopnikov tega plemena, mladi graščak Hans, je človek prav po Bartschevem okusu: Samosvoj, brez verskega in moralnega čuta, brezobziren, obenem velik lovec in prijatelj prirode; nanjo ga veže ljubezen tako strastna in globoka, da pozabi v njej vse, svoj dom, svoje gospodarske in družabne dolžnosti, da, celo ljubljeno gospo Utta Dressel, mlado, bogato in dražestno vdovo z Dunaja, ki ima ne daleč od Straže na štajerski strani graščino Rankenstein. — Da ga izvabi iz njegovega lovskega raja, spravi lepa vdova stari grad Stražo in vse posestvo s pomočjo Slovenske posojilnice do izvršilne prodaje, upajoč, da prisili Hansa s tem, da se preseli za vedno ž njo na svetli in veseli Dunaj. A zmotila se je v njem; le še trdovratneje se oprijema Hans grof Heydenreich zadnjega kosčka gozda in lovišča, ki mu je ostalo gori na hrvatskem ozemlju. Tako ga mora gospa Utta sama poiskati; to stori na kresni večer, ko sedi Hans na najvišjem vrhu Gorjancev pri samotnem kresnem ognju. Ondi se najdeta ta dva človeka v divji strasti ter živita tam gori prav po načinu poganskih prednikov »Heyden«-reichovih. Praznoverno ljudstvo po Gorjancih si pripoveduje, da je prišla vila rojenica k divjemu lovcu. — To se odslej ponavlja vsako leto, zakaj Utta in Heydenreich sta spoznala, da nista za zakon, ampak samo za ljubezen. S tem tipično Bartschevim zaključkom se konča tudi roman.

O celem delu ni da bi širje razpravljali. Že iz kratkega posnetka vsebine je razvidno, koliko je roman v moralnem oziru vreden. Bartsch vidno napreduje v psovanju vsega, kar je slovensko. Da ravno zato slovenske duhovščine ne mara, to nam je že iz njegovega romana »Nemška bol« znano, ali takrat jo je le bolj na splošno napadal. V pričujočem romanu (stran 77) pa nam riše slovenskega župnika tako-le: »Širok obraz, nizko čelo, črne, mežikujoče oči, polne zavisti, in rumeno lice. Ne posoda božje ljubezni, ne! Človek plemenskega sovraštva.« Ta župnik je predstavnik vsega zla, ki pride na ubogega, vrlega Hansa, celo okrajnega glavarja zna zoper njega nahujskati.

Ta okrajni glavar je — Bogu bodi potoženo — tudi že Slovenec. Ime mu je Trojar. Bartsch poda o njem sledečo sliko: »Preži za mogočnostjo, doto in lepoto. Otrok je ljubljanskih zakotnih ulic, precej temnega pokolenja.« Oče (čeprav se to težko sklada z imenom Trojar) je bil po Bartschu še Nmec, zato pa mu je bila mati »hči slovanskega žganjarja«. Obraz slovenskega okrajnega glavarja je seveda zopet »širok, od vina rjast (rotrostig); glava je kratka in debela. Oko ni jasno, ampak zre nebistro in zastrto

v svet,« gospod Bartsch ne ve, ali vsled pijače, ali vsled pomanjkanja »jasnega duševnega življenja«. Kadar se uprejo te oči naravnost v koga, takrat niso nevarne, kadar pa omahnejo po strani ob protivniku, takrat je vedno kaj zlega za njimi nastalo.

Ta okrajni glavar torej je poleg župnika princip vsega hudega, ki se navali zoper grofa Hansa. Ne more namreč razumeti, da strelja gospod grof kmete, kakor se strelja divjačina, ter mu zato odvzame orožni list. Župnik je tako čuden in se zgraža nad tem, da si gospod grof v gozdu privošči lepa slovenska dekleta, kakor jih ravno najde tam gori, ali da širi poganske nazore in jih pospešuje (kakor pri norem filozofu Mückenbrünnu).

Rudolf Hans Bartsch je čudna prikazen v nemškem slovstvu. Zdi se, kakor bi plemenska dvoreznost, ki je brezdvomno zastopana v njem, vplivala na vse njegove proizvode. Narobe Balaam bi rad hvalil, pa vsled razmer in čitateljstva proklinja slovenski svet, v katerem je vzrastel, ki mu je dal miline in sanjavosti, živobarvnosti in toplote, s katero se razlikuje sebi v prid od ostalih modernih nemških pisateljev. Da ga veže na slovenstvo in jugoslovanstvo čudna privlačna sila, nam dokazuje dejstvo, da se skoraj v vsakem svojem romanu po kaki osebi ali pa tudi samo po kaki meditaciji spominja Jugoslovanov, še celo v takih delih, kjer se vrši dejanje daleč od slovenskega sveta. V »Povesti o Hanici in njenih ljubimcih« (Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern) nam slika nadporočnika Rabuljo, orjaškega Hrvata, ki odvede Hanico staremu hofratu Van der Boogn; ta častnik se nam zdi v Bartschevi sliki kakor prototip vsega živalskega, divjega in skritega, kar tiči po Bartschu v Jugoslovanu. V romanu »Die Haindlkinder«, ki se vrši tudi na Dunaju, nam predočuje tihega Johannesesa Haindla, ki študira avstrijsko in posebno slovansko prazgodovino. Ta njegov glavni junak izusti nekje sledeče besede o Slovencih: »Da! oni so stanovali tu (na Dunaju) ter dali Vindoboni ime; oni so še sedaj, dejal bi, talna voda našega avstrijskega prebivalstva. Kdo od nas bi se upal tajiti, da ne polje kri tega naroda tudi v njegovih žilah?« In pri Fišavu, na predgorah Snežnika, v bližini Wiener-Neustadta najde isti Johannes slovenske žrtvenike iz poganskih časov ter uživa ondih prav po pogansko in po Bartschevo ljubezen s svojo svakinjo.

Še v svojem romanu prvencu »Dvanajstorica iz Štajerske« (Zwölfe aus der Steiermark) je Bartsch zelo radikalno v nič deval zgornjeavstrijske »Mostschädel« proti lahki, veseli in živi jugoslovanski krvi ter dovolj simpatično slikal zastopnika štajerskih Slovencev, visokošolca in poznejšega profesorja Zemljariča.

No, to »krivdo« je že v svoji »Nemški boli« temeljito popravil. Je to pač visoka pesem političnega boja Südmarke proti slovenskemu kmetu in obrtniku, a vendar je v njej še nekaj viteštva, ki tudi narodnemu nasprotniku ne odreče povsem boljših lastnosti. — »Gospa Utta« pomenja v tem oziru očitno nazadovanje. Bartsch zavzema napram slovenskemu

kmetu popolnoma stališče kakega srednjeveškega valpta. Posavski kmetje so mu a priori zoprni, ker se branijo vednih samolastnosti grofovih; slika jih kot zgolj pijance, tatinske lovce, celo kot morilce (v prizoru, ko streljajo ponoči na grofa Hansa, ko obveže ranjenega filozofa Mückenbrünna). Simpatični so mu samo še samotni kmetje na Gorjancih, ti praznoverni, dobri ljudje, ki smatrajo ponočno ljubico Hansovo za rojenico in mirno trpe, da jim prav po srednjeveško grabi in izprija njih hčerke in sestre — »ne da bi te kdaj kaj tirjale« (str. 105). To so še slovenski kmetje, kakor bi jih grof Hans potreboval! A Bartschev roman sam nam kaže obenem neodoljivo silo našega naroda: stoletja je molče

trpel, kakor oni zadnji, od sveta ločeni Gorjanci, in pretrpel vsa nasilja; danes vstaja čvrst in žilav na dan, na bojišče, pač ne več kot v srednjem veku s kijem in koso, ampak z gospodarskim orožjem posojilnic in zadrug. In če nam Bartsch na koncu svojega romana popisuje padec in prodajo nemške graščine po slovenski posojilnici, in kot posledico beg Heydenreichove gospode s kranjskih tal v Gradec — ali ni nehote pisal tiho obsodbo svojemu glavnemu junaku in od njega zastopanim idejam? Nam se zdi, da je ta zvršetak simbol nujnega zgodovinskega razvoja in zgodovinske pravice, po kateri bo naše ljudstvo raslo in cvetelo, ko ne bo o »Nemški boli« in »Gospe Utti« nihče nič več govoril. R. A.

GLASBA.

Koncert »Glasbene Matice«.

Dne 10. aprila t. l. je »Glasbena Matica« priredila v veliki dvorani »Narodnega Doma« II. dobrodelni koncert tekoče sezone z bogatim in zelo raznoličnim sporedom.

Nastop matičnega — radi vojne po številu dokaj zmanjšane — mešanega zbora je tvoril nekak okvir ostalemu koncertu. V prvem nastopu je zbor izvajal Vilko Novakovo »Cvijee iz narodnega vrta«, venec hrvatskih narodnih pesmi za mešani zbor s spremljanjem klavirja in harmonija, Emil Adamičev skladbo »Mlad vojak po vasi jezdi« in Josip Pavčičev »Kaj ve misli?«. Novakovo »Cvijee« je jako slikovita in učinkujoča obsežna skladba, v prvi polovici prinašajoč deloma globokootožne, deloma brezskrbno vesele popevke, brez posebne zveze nanzane ena na drugo; v drugi polovici pa se skladba razvije v celoten, kompakten, logično rastoč slavospev s silnim, najprej enoglasnim, potem pa večglasnim sklepom. Izvajanje je bilo izvrstno, posebno pohvalo zasluži krasno dinamično niansiranje. Adamičev zbor »Mlad vojak po vasi jezdi« je imenitna moderna skladba, ki se vseskoz najtesneje oklepa besedila. Zelo lepo je altovsko mesto, krona skladbe pa štiriglasni sklepni kanon. Zbor je moral skladbo ponoviti. Tudi Josip Pavčičev zbor »Kaj ve misli?« je v glasbenem oziru jako lep, vendar izvajanje ni napravilo tolikega vtisa, kot bi ga kdo pričakoval iz partiture. Tekst je dvomljive vrednosti. Tekom koncerta je zbor zapel še dr. Anton Schwabovo »Še ena« in dr. Gojmir Krekovi »Slika« in »Blagor jim«. Dr. Schwabova skladba je zložena v preprostem, a dobro pevnem slogu. Zbor jo je ponavljal. Tekst neprikladen. Takih »junakov«, kot jih proslavlja ta pesem, nas sedaj v vojski, pa tudi sicer — Bog varuj! Dr. Krekovi skladbi sta bili za sedanjí čas primerni. Pri prvi je zelo spretno uporabljen ljudski motiv, v sredi pa se skladba razprede v kratke, proste imitacije. Veličastna, polifonna in težka je skladba »Blagor jim«. — G. koncertni vodja Matej Hubad je vse zборе, tako tudi ravnokar imenovanega »Blagor jim«, naštudiral v vsakem oziru do pičice natančno in jih s svojimi pevci in pevkami precizno izvedel. Izredno premišljena je bila interpretacija dr. Krekove skladbe

»Blagor jim«, ki je nudila — vsaj kar zborove skladbe zadene — poleg hrvatskih narodnih skoroda največ užitka.

Obilo zanimanja za ta koncert sta povzročila g. Julij Betetto, c. kr. dvorni operni pevec z Dunaja, in g. Janko Ravnik, konservatorist iz Prage. G. Betetto — mislim — od izvajanja P. Hugolin Sattnerjeve »Jeftejeve prisege« ni več v Ljubljani nastopil. Pri sedanjem koncertu je pel »spev Wolframa« iz Wagnerjevega Tannhäuserja, Risto Savinovo »Poslednje pismo« in dve Lajovičevi skladbi: »Norčeva jesenska pesem« in »Mesec v izbi«. Nekoliko sicer nerazpoložen, je vendar pel in predaval, kakor poje in predava pevec-mojster. G. Ravnik pa nas je kot pianist seznanil s par Viteslav Novakovimi skladbami: Balado v E-molu in Valaškim plesom. Obe skladbi nosita znak najnovejše moderne struje, sta duhoviti in samorasli. G. Ravnik je bil njiju prav dober interpret. Razen v tem samostojnem nastopu smo imeli priliko slišati g. Ravnika tudi kot odličnega spremljevalca na klavirju. Poleg vsega že naštetega koncertnega sporeda nam je omenjati še Lajovičev dvospev »Kje se skrivaš mi, vesne mili dan« za ženske glasove in klavir, in trispev istega skladatelja »Pesem primorke«, kateri dve prvovrstni moderni skladbi so izvajale gojenke solopetja »Glasbene Matice«, gospodične: Marija Pirh, Maruška pl. Trnkóczy (sopran); Mila Počivalnik, Cenka Sever (mezzosopran); Jelica Sadar in Zora Ropas (alt). Na klavirju jih je izborno spremljal g. Josip Vedral, učitelj »Glasbene Matice«. Obe skladbi sta bili prav lepo izvedeni, »Pesem primorke« pač nekoliko prepočasi. Bolje se je slišala ista skladba naslednji dan v nedeljo 11. aprila pri I. javni produkciji gojencev »Glasbene Matice«, ker se je vzel bolj čvrst tempo. — Ravnokar imenovana produkcija gojencev »Glasbene Matice« je izvrstno in jako častno uspela. Nastopile so štiri gojenke na klavirju (šola gdč. J. Chlumecke in g. Fr. Gerbića); štirje učenci violinske šole g. Jos. Vedrala in tri gojenke v solopetju (šola g. M. Hubada). K popolnemu tozadevnemu uspehu treba čestitati šoli in gg. učiteljem. Koncert in produkcija sta bila nenavadno obilno obiskana. Dvorana »Narodnega Doma« je bila oba večera natlačeno polna. Stanko Premrl.

TO IN ONO.

Umetniki o umetnosti.

Priobčuje Alojzij Res.

Zgodovina umetnosti uči, da morata tam, kjer naj bi se doseželi vrhunec popolnosti, narod in genij posameznika delovati skupno. Lewes.

Najfinejši patos leži v preprostosti.

Feuerbach.

Umetniki so paraziti in kritiki so paraziti parazitov. Carabin.

Vse, kar je resnično, je dobro; pri globljem opazovanju tudi lepo. Feuerbach.

Kritika sledi stvarstvu duha kot senca telesu. Malo koristi, ker je večina kritikov nezadostna.

Delacroix.

Že vnaprej se podvržem kritiki. Hočem, da me kritizirajo. Ako bi me ne kritizirali, bi se ne poznal. Pravična kritika mi je dala naukov, krivična moči.

Vernet.

Pot k popolnosti in k vsakemu napredku je neprestana kritika samega sebe. Böcklin.

Prave lepote v umetnosti so neminljive in večne, občudujejo jih v vseh časih; toda vse nosijo nošo svojega časa. Delacroix.

Stvar je lepa le, če je resnična. Izven resnice ni lepote! Rodin.

Skrivnost lepega moramo iskati v resničnem. Stari mojstri niso ničesar ustvarili: oni so spoznali. Ingres.

Kdor mi more povedati, zakaj je slika lepa, temu plačam steklenico! Degas.

Umetnina je kristalizirano individualno spoznanje vidne narave. Stauffer - Bern.

Umetnik je tisti, ki gleda obsežneje, više in jasneje kakor drugi ljudje. »Vidiš zvezdo tu gori?« vpraša vsakdanjega človeka. »Ne.« — »Jaz, jaz jo pa vidim!« Préault.

Občutiti, kar vidi, dati, kar občuti, to je življenje umetnika. Max Klinger.

Risba je poštenost umetnosti.

Ingres.

Ne brigajte se mnogo za barve! Zagrabite prvi svetlobni učinek in barva pride sama po sebi.

Hunt.

Za slikarja je koristno, da ima posnemalce: učega, vsega se izogibati, kar naredé. Constable.

Ideja, da je uboštvo talentu ugodno, je popolnoma napačna. Materialne težkoče tolikih let so me, naj reče kdo, kar hoče, odvrnile od moje prave poti in radi njih sem izgubil toliko časa, da ne bom mogel zamujenega v vsem svojem življenju nikdar dohiteti. Meissonier.

Premišljeval sem o uboštvi in spoznal, da je umetnost vedno živela z njim, v njem vzrastla, s pomočjo njega uspela in umrla, kakorhitro jo je uboštvo zapustilo. Burne - Jones.

Slikar naj bi ne bil poročen; otroci in slike so prevažne stvari, da bi jih rodil en mož. Burne - Jones.

Človek, ki stoče pod pritiskom telesnih bolečin ali materialnih skrbi, ne more ustvarjati genialnih del. David de Angers.

Hvalite me v časopisju manj in plačujte me bolje, za drugo bom že sam skrbel. Feuerbach.

Malenkostne skrbi so smrt umetniškega ustvarjanja. Feuerbach.

Originalnost, kakor jo pojmuje širše občinstvo, v veliki umetnosti ne obstoja. Umetniki, ki nimajo potrpljenja, da bi se priborili do pravega talenta, se vda-jajo bizarnosti in nenavadnosti snovi ali oblik, neglede na resnico. To imenujejo potem originalnost, pa nima popolnoma nobene vrednosti. Rodin.

Slikanje je neprestano omejevanje in odrezavanje preobilnih idej: neprestano lastno kritiziranje. Böcklin.

Prvi princip (preprostosti) je žrtev vsega postranskega. Delacroix.

Ostanite naivni, ostanite resnični!

Thomas Conture.

Kaj je umetnost drugega — mislim lepo, pravo in vzvišeno umetnost — kot, nočem reči: fotografična slika, pač pa merilo, ki kaže stopnjo popolnosti človeške duše... Duša sprejme s posredovanjem živčnega sistema vtisek, ki se v možganih ustali in oplodi, na tem pravem resonančnem tlu, kjer postane harmonično in izveni vse čutno delovanje. Segantini.

Gospodje kritiki so v temeljni zmoti, ako trdovratno trdijo, da je imela moderna umetnost pre-nagljen razvoj. Mislijo, da vidijo že streho, ko nasprotno niti ves material še ni zbran za zgradbo. Segantini.

Umetnost ne more umreti; umetniški čut je v nas in je del naše narave: združen in vpleten je med naše strasti in zato — naj tudi materialisti in nihilisti trdijo nasprotno (že so izmučeni, zapostavljeni, premagani) — je umetniški čut nepremagljiv. Segantini.

Giovanni Segantini: Angel življenja.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1913. 2492 z 17.406 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 6.788.340 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5% sprejema in obrestuje hranilne vloge po **5%**

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo. Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljeno 1893.

Ustanovljeno 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznani solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alozij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)
priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740.000.000.—
Vlog	„ 44.500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1.330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.